

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

rigorózní práce

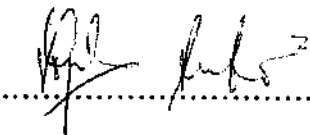
**K některým vybraným
konfедераčním ujednáním
z počátku 17. století**

Vypracoval: Mgr. Antonín Lojek

Praha 2007

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 11. 9. 2007

A handwritten signature in black ink, written over a horizontal dotted line. The signature is cursive and appears to be 'Pavel Kubo'.

podpis

Obsah

Předmluva	5
1. Úvod	7
2. Konfederace česko-rakouské	10
2.1. <i>Krátce k historii Rakous v 16.- 17. století</i>	10
2.2. <i>Protireformace a Rekatolizace</i>	13
2.3. <i>Vývojové politické momenty vedoucí k uzavření česko-rakouské konfederace</i>	15
2.4. <i>Vlastní smlouva</i>	18
2.4.1. Konfederace česko-dolnorakouská.....	19
2.4.1.1. <i>Obsah a rozbor smlouvy</i>	19
2.4.1.2. <i>K některým vybraným otázkám</i>	21
2.4.1.2.1. <i>Otázka práva na odpor proti panovníkovi</i>	21
2.4.1.2.2. <i>Otázka náboženská</i>	22
2.4.1.2.3. <i>Otázka generálního sněmu</i>	22
2.4.2. Konfederace česko-hornorakouská	23
2.4.2.1. <i>Obsah a rozbor smlouvy</i>	23
2.4.2.2. <i>K některým vybraným otázkám</i>	26
2.4.2.2.1. <i>Otázka náboženská</i>	26
2.4.2.2.2. <i>Otázka omezení panovnické moci a práva stavů na odpor proti panovníkovi</i>	27
2.4.2.2.3. <i>Otázka defenzorů</i>	28
2.4.2.2.4. <i>Otázka vojenské pomoci</i>	29
3. Česko-uherská konfederace	30
3.1. <i>Krátce k historii Uherska v 16. – 17. století</i>	30
3.2. <i>Vývojové politické motivy vedoucí k uzavření česko-uherské konfederace</i>	32
3.2.1. <i>Politická situace v Evropě</i>	33
3.2.2. <i>Politická situace v Čechách a v Uhrách</i>	35
3.3. <i>Vlastní smlouva – Česko-uherská konfederace</i>	37
3.3.1. <i>Obsah a rozbor smlouvy</i>	38
3.3.2. <i>K některým vybraným otázkám</i>	58
3.3.2.1. <i>Otázka obrany, financování vojsk, velení</i>	58
3.3.2.2. <i>Otázka náboženská</i>	63
3.3.2.3. <i>Otázka vzájemného vydávání provinilců</i>	66
3.3.2.4. <i>Otázka státoprávních poměrů a zabezpečení ustanovení smlouvy</i>	68

4. Konfederace se Sedmihradskem.....	72
4.1. <i>Postavení Sedmihradska ve střední a východní Evropě na rozhraní 16.- 17. století</i>	72
4.2. <i>Politické snahy a vojenské akce sedmihradského knížete G. Bethlena.....</i>	75
4.3. <i>Vývojové aspekty vedoucí k uzavření konfедераčního ujednání se Sedmihradskem ...</i>	77
4.4. <i>Vlastní smlouva</i>	79
4.4.1. <i>Obsah a rozbor smlouvy.....</i>	79
4.4.2. <i>Zvláštní artikuly</i>	80
4.4.3. <i>K některým vybraným otázkám</i>	81
4.4.3.1. <i>Otázka vojenská, financování, ochrany příhraničních oblastí.....</i>	81
4.4.3.2. <i>Otázka územních nároků.....</i>	82
4.4.3.3. <i>Otázka stanovení postoje vůči Polsku.....</i>	83
5. Závěr	84
Seznam použité literatury a pramenů	88

Předmluva

Úkolem této práce je poukázat na vybraná konfедераční ujednání, která vznikla na počátku 17. století, ve snaze provést určitý historicko-právní rozbor. Podnětem k tomu je především skutečnost, že jde o právní památky, kterým nebyla věnována taková pozornost ze strany právních historiků, jako tomu bylo v případě konfедераčního ujednání mezi stavy zemí České koruny z 31. července 1619.¹ Cílem této práce je poukázat, k čemu tato konfедераční ujednání měla či mohla sloužit, koho měla zavazovat, apod.

Práce není v tomto případě postavena na porovnávání jednotlivých ustanovení různých konfederací, jak se ním setkáváme v dílech právních historiků, ale spíše na odděleném posouzení jednotlivých článků, i když v některých případech je porovnání nutné pro zachování jistých historických popř. časových souvislostí. Máme tedy v úmyslu poukázat na vybraná ujednání, tak aby případný čtenář si sám mohl porovnat rozdílnosti, mezery či případné protipóly mezi těmito konfедераčními ujednáními.

Práce rovněž nemá ambici provést obecnější politologický rozbor těchto konfедераčních ujednání. V tomto ohledu práce vychází s děl K. Adamové, která se konfедераčním listinám do značné míry věnovala právě z hlediska historicko-politologického.

Práce se především orientuje na otázky možného stavovského odporu proti panovníkovi, na náboženské otázky, na některá ústavněprávní ustanovení, která byla v těchto konfederacích zakotvena, na jednotlivé

¹ Česko-dolnorakouskou a česko-hornorakouskou konfederací se zabýval z našich právních novodobých historiků K. Malý a K. Adamová. Česko-uherskou konfederací se pak zabývali Š. Krivošík a K. Adamová. Co se týče smlouvy uzavřené se Sedmíhradskem, té se věnovala K. Adamová. V tomto případě je nutno čerpat především z historických pramenů, zejména z díla Paměti Viléma Slavaty (k jeho věrohodnosti však srov. závěr třetí kapitoly).

společné orgány konfederací, na problematiku vztahů mezi Habsburky a stavy jednotlivých zemí, v neposlední řadě i na otázku nebezpečí ze strany Turecka a s tím spojené záležitosti vojenské, finanční a jiné.

1. Úvod

Začátkem 17. století se objevuje myšlenka spojit stavy nejen jednotlivých zemí, ale i více států. K těmto spolkům, které nazýváme konfederace, došlo pak především ze strany protestantských stavů. Pojetí těchto společných konfederací kolísalo mezi spolky výlučně obrannými, kde by vnitřní záležitosti zůstaly samostatné, a pojetím, které by spolek přetvořilo ve „skutečný centrální stavovský výbor“², který pak rozhodoval jak o obraně, tak o některých důležitých vnitřních záležitostech.

V souhrnu lze říci, že v této době docházelo k uzavírání spolků, majících formu těchto konfederací, stojících na pilířích vzájemné obrany jak proti vnějším, tak vnitřním nepřátelům, společné vojenské pomoci, obrany náboženských svobod nebo stavovských privilegií. V ustanoveních těchto konfедераčních ujednání, až na výjimky (konfederace česko-dolnorakouská), jsou pak přímo zakotveny ideje monarchomachů, spočívající na právu stavů postavit se proti svému panovníku v případě nedodržování či porušení konfедераčního ujednání.

Mezi první společné konfederace můžeme zařadit konfederaci z roku 1608. Toto konfедераční ujednání garantující mír bylo uzavřeno mezi sedmihradským knížetem Bočkajem a rakouskými a uherskými stavy, ke kterým přistoupily i stavy moravské.³ Roku 1609 pak byla uzavřena

² HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J.: Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. NLN, Praha 2005, s. 96

³ Jednalo se o Vídeňský mír z roku 1606, který byl uherskými stavy schválen na uherském zemském sněmu roku 1608. Tento mír s uherskými stavy uzavřel arcikníže Matyáš, který jako nejvyšší velitel císařských armád okamžitě vyhověl všem požadavkům ze strany G. Bočkaje, pro habsburskou stranu jako velmi nevýhodným. Touto smlouvou byly mimo jiné odstoupeny Uhry až k řece Tise Sedmihradsku, byly zlikvidovány nejdůležitější vojenské pevnosti a vyplaceno 200 000 tolarů sultánovi. Srov. PRIESTEROVÁ, E.: Stručné dějiny Rakouska. Praha 1954, s. 133 a porovnej tamtéž s. 134

konfederace mezi českými a slezskými stavy k obraně náboženských svobod. Po výbuchu stavovského povstání roku 1618 byla pak 31. července roku 1619 mezi stavy jednotlivých zemí Koruny české uzavřena Česká konfederace. Následně pak na to byla uzavřena Česko-dolnorakouská a Česko-hornorakouská konfederace (15. srpna 1619). V lednu roku 1620 pak následovalo uzavření Konfederace česko-uherské. K této konfederaci pak přistoupilo ještě Sedmihradsko, na základě smlouvy (konfederace sedmihradská), která byla uzavřena na bratislavském sněmu roku 1620 a ratifikována ze strany Sedmihradska v létě téhož roku na sněmu v Banské Bystrici. Definitivní konec všech těchto „stavovsky konstitučních snah“⁴ znamenal vojenské vítězství Ferdinanda II a nastolení panovnického absolutismu.

Jak bylo již výše uvedeno, na počátku 17. století jsou konfederace pojímány převážně jako obranné svazky. Určitou změnu v tomto pojetí představuje Česká konfederace z roku 1619, kde sílí územní povaha konfederativního spojení a „i když ještě spíše neuvědoměle, je pojem konfederace spojován se základním zákonem státu – ústavou – a státní formou“⁵.

Stavovské konfедераční ujednání této doby odráží také realitu vztahů panovníka a stavů v evropských poměrech, kdy stavové jednotlivých zemí usilují o zvýšení svého politického vlivu a rozšíření svých práv.⁶

Lze dodat, že stavovští politici byli inspirováni konfederativními modely z Holandska a Švýcarska.

Utváření jednotlivých konfederací bylo ovlivňováno velkou měrou sněmy, jako tomu bylo v případě generálního zemského sněmu roku 1611, který by se spíše než za symbol izolace stavovských obcí mohl považovat za signál možné kooperace. „Výsledkem tohoto sněmu byly totiž tři základní okruhy a to sesazení Rudolfa II, dále svár sousedních zemí s Čechy a za třetí

⁴ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J., Dějiny správy, s. 96

⁵ ADAMOVIČ, K.: K historii evropského federalismu. Karolinum, Praha 1997, s. 60

⁶ Srov. ADAMOVIČ, K., K historii, s. 61

diskuse stavů s Matyášem jakožto budoucím králem Čech.⁷ Ovšem partikulární a separatistické snahy sousedních zemí tato jednání velmi zatěžovala.

Stavovská konfederace se stala novou formou vlády, která de facto ani panovníka nepotřebovala.

Na straně druhé tu však máme i konfедераční ujednání, kde se panovník ocitá dokonce jako účastník konfедераčního ujednání. Tyto smlouvy nelze již pokládat za smlouvy čistě stavovské, vystupuje zde již jakožto první účastník též král.⁸

⁷ BÄHLCKE, J.: Konföderation und Widerstand. Die politischen Beziehungen der böhmischen und mährischen Ständegemeinde vom Brunderzwist bis zum Aufstand gegen Habsburg (1608-1619). Folia Historica Bohemica 13, Praha 1990, s. 251

⁸ Srov. JENŠOVSKÝ, B.: O stavovských konföderacích v českém povstání. In: K dějinám československým v období humanismu. Sborník J.B. Novákovi, Praha 1962, s. 505. Tak je tomu v případě česko-uherské konföderace či konföderace sedmíhradské, kde vystupuje jako účastník král Fridrich Falcký.

2. Konfederace česko-rakouské

2.1. Krátce k historii Rakous v 16.- 17. století

Roku 1526 v Bitvě u Moháče dochází k zničující porážce uherského vojska. Panovník padl v bitvě a většina uherské země byla obsazena. Turecký sultán triumfálně prohlašuje, že za rok dobude Vídně, za dva pak bude v Německu. 23. září 1529 stojí Turci před branami Vídně. V této době se projevila neschopnost císaře Ferdinanda I. postavit se proti Turkům a dochází z jeho strany k ústupu. Unie německých knížat pochopila již skutečné nebezpečí ze strany osmanské říše a konečně poslala Ferdinandovi na pomoc pomocná vojska, která však nepostačovala. Vídeň nakonec i přesto turecký útok odrazila, a to především díky vídeňské posádce pod vedením hraběte Salmy. Další přicházející posily pro Ferdinandovo vojsko donutili Turky ustoupit do Uher, kde se pak následující rok Ferdinandovi I. podařilo dobýt Uhry zpět až k Budínu. Od této doby se pak střídala období příměří a války až do konce 17. století. V této souvislosti lze říci, že nebezpečí ze strany Turků přispělo k tomu, že roku 1526 česká koruna a roku 1527 uherská koruna byly téměř bez obtíží předány Ferdinandovi I. stavy obou těchto zemí.⁹

Od poloviny devadesátých let 16. století se výrazně prohlubuje nesoudržnost rakouských zemí a nastává jejich faktický rozpad do několika mocenských center. Za hlavní důvod tohoto rozpadu můžeme označit spory uvnitř panovnické rodiny. Jediné Tyroly zůstávaly bez podstatných změn společenského statu quo, který vycházel z dohod mezi stavy a panovníkem, uzavřených již na počátku 16. století. Na rozdíl od převážně katolických

⁹ Srov. PRIESTEROVÁ, E., Stručné dějiny, s. 90-91

Tyrol převažovali v ostatních rakouských zemích zřetelně zastánci reformovaných církví. V polovině devadesátých let 16. století v zemích jako Štýrsko, Korutany, Kraňsko a Přímoří začaly působit tendence, které směřovaly k posílení vlivu panovníka v systému stavovské monarchie. Naopak v zemích jako Horní a Dolní Rakousy se projevuje výrazný nárůst vlivu šlechtických stavů.¹⁰

Jak jsme již výše naznačili, především spory uvnitř habsburské dynastie se projevovaly v mocenských ambicích druhorozeného Matyáše, které vedly ke střetům s jeho bratrem císařem Rudolfem II. Rudolf II. ve snaze Matyáše pacifikovat ho jmenoval vojenským velitelem v Uhrách, kde již několik let pokračoval konflikt s Osmanskou říší. Stálá přítomnost císařských vojsk v Uhrách a vymáhání stále vyšších daní, které zatěžovaly uherskou šlechtu do té doby nakloněnou habsburské politice, vyvolaly roku 1604 vlnu protihabsburských povstání, ideově motivovaných i jako boj za náboženskou svobodu, v čele s významným představitelem uherské šlechty Štěpánem Bočkajem.¹¹ Krize v Uhrách vyvrcholila roku 1605, kdy Štěpán Bočkaj byl zvolen sedmihradským knížetem a následně nato uherským králem. Hrozba ztráty celých Uher donutila habsburský dům reprezentovaný Matyášem, být za cenu významných ústupků, dosáhnout s uherskými stavy a Turky kompromisní dohody.¹² Císař Rudolf II. odmítl však tyto dvě dohody ratifikovat a trval na pokračování bojů s uherskými stavy a Turky. Počátkem roku 1608 iniciuje Matyáš svolání uherského sněmu, který obě tyto dohody schválil. Zároveň započal diplomatická jednání s dolnorakouskými a hornorakouskými stavy. Na Matyášovu stranu pod dojmem jeho politické a náboženské vstřícnosti se postavily vedle uherské šlechty i stavy dolnorakouské, hornorakouské a moravské. Výsledkem těchto jednání bylo

¹⁰ Srov. VEBER, V. a kol.: Dějiny Rakouska, Praha 2007, s. 256

¹¹ Této problematice je podrobně věnována pozornost v následující kapitole Česko-uherská konfederace

¹² Dle této dohody Štěpán Bočkaj rezignoval na svou volbu uherským králem. Na oplátku mu byla potvrzena vláda v Sedmihradsku. Touto dohodou – Vídeňská smlouva z června roku 1606 – byla uherským povstalcům zaručena mimo jiné beztrestnost a také pojištěny náboženské svobody nekatolických konfesí. V listopadu 1606 pak Matyáš dohodl uzavření mírové smlouvy s Turky, která zaručovala status quo na dosažených hraničních pozicích.

vyslání vojska do Prahy, které by donutilo Rudolfa II. k abdikaci a předání vlády arciknížeti Matyášovi. K válečnému střetu nakonec nedošlo, neboť byla sjednána kompromisní dohoda mezi oběma Habsburky roku 1608 (tzv. libeňský mír), která stanovila, že Rudolf II. zůstane nadále císařem a králem českým, s faktickou vládou v Čechách, Slezsku a obou Lužicích. Matyáš se stal králem uherským, markrabětem moravským a převzal vládu v Dolních a Horních Rakousích. Z tohoto mocenského sporu vítězně vyšly v první řadě protestantské stavy ve zmíněných zemích. Rudolf i Matyáš byli nuceni písemně uznat (1609) princip široce pojaté náboženské tolerance a plně legalizovat nekatolické konfese. Zároveň přistoupili na posílení role šlechtických stavů v zemských vládách a uznání institutu stavovského direktoria jako možné formy zemské vlády v případě vzniku mocenské krizové situace.¹³

Po nezdařeném tzv. pasovském pokusu byl Rudolf II. nucen abdikovat a vzdát se českého trůnu ve prospěch Matyáše, který pak roku 1612 po smrti Rudolfa II. získává i titul rakouského císaře.

V této době zároveň Matyáš přemísťuje dvůr z Prahy do Vídně. Tento krok byl ze strany zemí české koruny posuzován značně rozdílně. Moravané a Slezané v tomto kroku viděli především možnost své větší samostatnosti s ohledem na velkou vzdálenost mezi vídeňským dvorem a českou zemskou vládou. Avšak pražský zemský sněm tímto ztrácí svoji dosavadní centrální a určující funkci uvnitř Koruny.¹⁴

Roku 1617 je zvolen za následníka českého a uherského trůnu Ferdinand II., důsledný prosazovatel rekatolizační politiky. Již v druhé polovině roku 1618 se vláda rakouských zemí ze dvou třetin soustřeďuje v jeho rukou. V této době se konflikt mezi habsburskou mocí a stavy, povětšinou evangelickými, silně vyhrocuje. Pokus donutit Ferdinanda II., aby oficiálně potvrdil dřívější stavovské a náboženské svobody v Dolních a Horních Rakousích z 5. června 1619, nebyl úspěšný. Tímto byly uzavřeny

¹³ Srov. VEBER, V. a kol., Dějiny..., s. 262-264

¹⁴ Srov. BÄHLCKE, J.: Regionalismus und Staatsintegration im Widerstreit. R. Oldenbourg Verlag, Mnichov 1994, s. 386

všechny cesty k možnému diplomatickému kompromisu. V září roku 1619 sbor kurfiřtů zvolil Ferdinanda II. za císaře. Aby získal reálnou moc v zemích, v nichž si činil nároky na vládu, obrací se o pomoc na svého spojence bavorského vévodu Maxmiliána I. Tato pomoc ze strany Maxmiliána I. byla však tvrdě zaplácena. Dne 8. října 1619 je v Mnichově podepsána dohoda mezi Ferdinandem II. a Maxmiliánem I., kterou byly Maxmiliánovi zastaveny celé Horní Rakousy, v té době připojené k protihabsburskému povstání pod vedením protestantského předáka G. E. Tschernembla. Bavorský vévoda Maxmilián I., usilující o faktické převzetí vlády v těchto zemích, vysílá do Horních Rakous početné vojsko, které během léta roku 1620 zemi ovládlo a donutilo povstalce k bezpodmínečné kapitulaci. Po ústupu vojsk G. Bethlena zpět do Uher převzala císařská vojska iniciativu i v Dolních Rakousích, a tak i zde byla centra stavovské opozice zlikvidována.¹⁵

2.2. Protireformace a Rekatolizace

Dá se říci, že do nástupu Ferdinanda II. Štýrského převládá ve všech rakouských zemích obecně princip náboženské tolerance. Změna však nastává na přelomu 16. a 17. století, kdy habsburské středoevropské soustátí prožívá dobu hluboké vládní krize. V této době katolicismus nabízí vybudování nového řádu a obnovení centrální moci. Na počátku 17. století vznikají však i jiné projekty – stavovské konfederace, počítající s jinou budoucností Rakouska, než nabízela monarchie pod vládou katolických Habsburků. V této souvislosti nelze opomenout osobu Melchiorocha Klesla, od roku 1598 vídeňského biskupa a později kardinála, jehož mocenský vliv v této době byl zřejmý. Jako pragmatik prosazoval své cíle především diplomatickou cestou. Proto mohl být politickým partnerem jak pro opoziční stavy, tak příslušníky habsburského dvora.

¹⁵ Srov. VEBER, V. a kol., Dějiny, s. 269-271

Již roku 1598 je dokončena rekatolizace ve Vídni, kde byly zakázány nekatolické bohoslužby, i v její blízkosti. Proti „pokatoličtění“ v dalších částech Rakouska se zdvihla vlna povstání. V prvních fázích tato povstání, motivována náboženskou perzekucí, vyvolávala sympatie u protestantské šlechty. Záhy však přerostla v sociální hnutí, která se již stavovská obec snažila mocensky potlačit bez ohledu na vlastní náboženskou příslušnost. Dolní Rakousy byly těmito povstáními postiženy natolik, že dolnorakouští stavové byli nuceni roku 1596 se obrátit na Matyáše (přístup k této záležitosti ze strany císaře Rudolfa II. byl pasivní), tehdejšího místodržícího v Dolních Rakousích. Roku 1597 Matyáš se svými vojsky započal velmi systematickou a krvavou likvidaci povstaleckých uskupení. „Toto jeho vystoupení sklidilo u dolnorakouských stavů velké sympatie (což se odrazilo i v brzké budoucí době v jeho prospěch), neboť prokázal, že je ochoten jednat s určitou mírou kompromisu o náboženských otázkách, ale v případě sociálně motivovaného postání poddaných podpoří šlechtickou obec bez ohledu na náboženství.“¹⁶ To se pak projevilo v česko-dolnorakouském ujednání, ve kterém nenalzáme přímé zakotvení práva stavů na odpor vůči panovníkovi. Rekatolizační snahy v Horních a Dolních Rakousích nebyly tedy z počátku namířeny přímo proti šlechtě. Jak bylo již řečeno, Štýrsko, Korutany, Kraňsko a jadranské Přímoří zůstaly na sklonku 16. století jedinými z rakouských zemí, které si uchovaly stabilní podobu centrálně řízené monarchie. Roku 1596 nastupuje do čela této části monarchie Ferdinand II., pozdější král český a uherský a císař rakouský. Po svém nástupu na trůn započal v těchto zemích s násilnou cílevědomou rekatolizací. Kolem roku 1600 byla již většina těchto zemí formálně pouze katolickou oblastí. „Tyto panovníkovy kroky pochopitelně vyvolávaly nesouhlas a odpor nekatolické části obyvatelstva, ale z hlediska tehdejšího chápání náboženských svobod se jednalo jen o vnitřní záležitost vnitrorakouských zemí, respektive o důslednou aplikaci principů augsburského náboženského míru z roku 1555.“¹⁷ To se stalo pak živnou

¹⁶ VEBER, V. a kol., Dějiny..., s. 267-271

¹⁷ VEBER, V. a kol., Dějiny..., s. 267-271

půdou pro nastolení centrálně řízeného absolutistického státu, v němž zároveň jedinou uznávanou vírou bude víra panovníkova. Tento model pak Ferdinand II. úspěšně aplikoval nejen na půdě rakouských dědičných zemí, ale také v Čechách a na Moravě.¹⁸

2.3. Vývojové politické momenty vedoucí k uzavření česko-rakouské konfederace

Již na počátku 17. století lze vidět položení základů konfедераčního hnutí v Rakousích.

Dne 30. srpna roku 1608 byla vytvořena tzv. Ennská konfederace hornorakouských protestantských stavů, která byla již protihabsbursky (i když skrytě) orientována. Tohoto spojení se účastnila vedle vyšší a nižší šlechty i města. Za iniciátora tohoto svazku můžeme označit rakouského politika a diplomata G. E. Tschernembla. Pár měsíců poté (3. 10. 1608) byl vytvořen v Hornu svazek dolnorakouských stavů. Tato konfederace se však oproti Ennské omezovala pouze na vyšší stavy. Zde se pak projevuje podobná chyba ze strany šlechty ve vztahu k městům, jako u českých pánů, kteří mnohdy odmítavým politickým postojem vůči městským požadavkům bránili vytvoření jednotné široké protihabsburské fronty, což bylo aktuální zejména v letech 1618- 1620.¹⁹

Důvodem uzavření těchto dvou konfедераčních svazků v Rakousích byla ochrana evangelického náboženství a ochrana před vnitřním a vnějším (Turecko) nepřítelem.

Snahy o vytvoření česko-rakouské konfederace jsou patrné již z let 1615. Na počátku roku 1615 se konal v Praze generální sněm. Na tomto sněmu se mimo jiné mělo jednat i o konfederaci. Je paradoxní, že nakonec

¹⁸ Srov. VEBER, V. a kol., Dějiny..., s. 267-269

¹⁹ Srov. ADAMOŤÁ, K.: K otázce česko-rakouského a česko-uherského konfедераčního hnutí v letech 1619-1620, Právněhistorické studie 29, Praha 1989, s. 79

Rakušané jako jediní hájili v průběhu tohoto sněmu prosazení konfедераčního ujednání. Jednání s Rakušany, kteří byli v Praze bez svého vůdce J.E. Tschernembla, však ztroskotala. Při jednání s nejvyššími českými zemskými úředníky se ocitli Dolní Rakušané v důsledku postoje nejvyššího purkrabího Adama ze Šternberka a odpůrců konfederace v pozici jakýchsi žadatelů o uzavření česko-rakouské konfederace. Vyjednávání dolnorakouských stavů tak uvízlo na mrtvém bodě.

Stejný neúspěch utrpěla i deputace hornorakouských stavů. Vídeň se k jednání hornorakouských stavů v Praze vyjádřila ústy kardinála Klesla velmi kriticky. Klesl prohlásil, že panovník nedá nikdy souhlas k uzavření spolku, který je namířen proti habsburské vládnoucí dynastii. Pod silným vlivem Vídně preláti účastní v deputaci hornorakouských stavů naléhali na ukončení rozhovorů s českými stavy v Praze a na návrat deputace do Rakouska. Stejně jako dolnorakouská deputace, opustili Prahu Hornorakouští před závěrem generálního sněmu, neboť myšlenka konfедераčního hnutí ztroskotala a Rakušané považovali svou přítomnost v Praze za zbytečnou.²⁰

Koncem roku 1618 byl zaslán rakouským evangelickým stavům dopis ze strany českých direktorů, ve kterém se zasazovali za uzavření česko-rakouské konfederace. Již v lednu 1619 obdrželi čeští stavové z Vídně odpověď, z níž bylo patrné, že vážně uvažují o uzavření této konfederace. V dubnu roku 1619 dochází již k vyjednávání českých diplomatů (Radslav z Vchynic, Petr Miller) se zástupci hornorakouských stavů.²¹

Generálního sněmu zemí Koruny české konaného 8. července 1619, na němž byla přijata tzv. konfедераční akta, se již účastní osobně zástupci dolnorakouských a hornorakouských stavů. Tato akta směřovala mimo jiné i k tomu, že 19. srpna 1619 byla prohlášena volba Ferdinanda II. jako českého krále za neplatnou. Tak byla odmítnuta nástupnická práva tohoto panovníka

²⁰ Srov. ADAMOVIČ, K.: K otázce konfедераčních snah v českém státě, Právněhistorické studie 27, Praha 1986, s. 90-91

²¹ Srov. ADAMOVIČ, K., K otázce česko-rakouského a česko-uherského..., s. 79

i v Horních a Dolních Rakousích. V srpnu roku 1619 je uzavřena česko-dolnorakouská a zároveň česko-hornorakouská konfederace.

2.4. Vlastní smlouva

V polovině roku 1619 předávají čeští diplomaté návrh textu konfederace představiteli konfедераčního hnutí v Rakousích G.E. Tschernemblovi s tím, aby jej předložil hornorakouským stavům. Za jeho účasti došlo 16. srpna 1619 v Praze k uzavření konfederace mezi českými stavy a zástupci inkorporovaných zemí na jedné straně a zástupci dolnorakouských a hornorakouských stavů na straně druhé. Byly tak uzavřeny dvě konfедераční smlouvy.²²

„Tyto smlouvy uzavřeny byly dne 15. a 16. srpna 1619 a také jejich podepsání a vyhlášení dne 16. srpna, stejně jako podepsání konfедераcí stavovských, stalo se způsobem slavnostním po předcházejících motlitbách, po úvodní německé řeči Václava Vilhelma z Roupova, k vyslaným Rakouským a za doprovodu střelby z děl i salvy praporů, rozestavěných na náměstí zámeckém.“²³

Papírové originály těchto smluv byly později zabaveny císařem Ferdinandem II. a zničeny. Zachovaly se však originály pergamenové. Původní exemplář obou těchto smluv, jakož i obranného spolku s hornorakouskými stavy, byl nejprve sepsán na papíru velkého formátu a to pro každou ze smluv zvláště. Jedná se o smlouvu se stavy dolnorakouskými i hornorakouskými ze dne 16. srpna 1619, další smlouvu se stavy týchž zemí ze dne 16. srpna, a smlouvu ze dne 15. srpna 1619²⁴. Všechny tři exempláře jsou svázané do jedné společné knihy. Každý z nich je pak zvlášť podepsán a opatřen přitištěnými pečetěmi stavů českých, moravských i rakouských.

²² Texty obou smluv uvádí V. Slavata, ve svém díle Paměti, díl II, ed. J. Jireček, Praha 1868, smlouva s dolnorakouskými stavy viz. s. 227-229, smlouva s hornorakouskými stavy viz. s. 231-233. K věrohodnosti textů obsažených v Slavatových Pamětech srov. závěr třetí kapitoly. Oficiální znění obou smluv se podle K. Adamové nalézají v Národní knihovně Praha, pod. sign. 54 C 152. Jedná se ovšem o cca. 180 vysoce obtížně přístupných svazků, v nichž se příslušný text patrně nachází, konkrétnější určení se nalézt nepodařilo.

²³ PAVEL SKÁLA ze ZHOŘE: Historie česká, díl III, ed. K. Tiefertunk, Praha 1867, s. 235

²⁴ Tak uvádí JENŠOVSKÝ, B., O stavovských konfедераcích..., s. 502, spornost datace i existence třetí smlouvy rozvíjí v nejasné poznámce pod čarou na téže stránce.

Z podpisu purkmistrů měst pražských je patrné, že jak konfederace stavovské, tak úmluvy s Rakušanými ve svých definitivních (zachovalých, tedy pergamenových) exemplářích byly podepsány teprve v září, tedy po volbě Fridricha Falckého, neboť pergamenové exempláře podepsali purkmistři měst Pražských Abraham Engli z Engelsperku, Lukeš Karban z Volšan a Jiřík Neher z Nerlingen, kteří byli ve svých funkcích až v září.²⁵

2.4.1. Konfederace česko-dolnorakouská

Smlouva s Dolními Rakušanými obsahuje 9 článků. Je zachována ve dvou originálních exemplářích o 6 pergamenových listech, svázaných červenobílou nití, na níž je zároveň připojen proužek pečeti Bohuchvala Berky.

Ke každému je pak přivěšeno 65 pečeti na pergamenových proužcích.²⁶

2.3.1.1. Obsah a rozbor smlouvy

Text smlouvy se skládá z úvodní části, poté následuje 9 článků.

V úvodní části konfедераčního ujednání se především zdůrazňuje, že smlouva je uzavřena za účelem společné obrany konfederovaných zemí. Tato obrana je zde uvedena pouze v obecné rovině, nejsou stanoveny vojenské kontingenty a další záležitosti s tím související. Je zde upozorněno na existenci vojenského nebezpečí a na nutnost spojení a zabezpečení obrany proti napadení. Ze smlouvy dále vyplývá, že s jejím uzavřením projevíli souhlas páni, rytíři i měšťané obou stran. Stavové slíbili ochranu

²⁵ Srov. JENŠOVSKÝ, B., O stavovských konfederacích..., s. 502

²⁶ JENŠOVSKÝ, B., O stavovských konfederacích..., s. 504

česko-dolnorakouské konfederaci všemi prostředky. „Sjednocení zemí nemělo být nikomu ke škodě, ale mělo sloužit k ochraně vlasti a k obhajobě stavovských práv a privilegií a šťastnému panování naší vyšší vrchnosti a knížete země.“²⁷

I když v textu česko-dolnorakouské konfederace není použit termín obrana víry, náboženské motivy jsou v úvodní části patrné. Obě strany jsou zde nabádány k důslednému zachování své víry.

Na úvodní část pak bezprostředně navazuje 9 článků:

Je zde zakotvena obrana proti společným nepřítelům (čl. 1), kde se zároveň ujišťuje, že není namířena proti panovníkům. Je zde zakotveno zachování stavovských privilegií a svobod (čl. 2). V konfедераčním ujednání je naznačena možnost vypovězení poslušnosti panovníkovi (čl. 3). Dále je uvedeno, že smlouva slouží k obraně i útoku proti společnému nepříteli (čl. 4).²⁸ Pokud by některé smluvní strany či stavové těchto smluvních stran byli omezováni ve svých právech, která jim zaručovala konfедераční smlouva, mohli dát tuto skutečnost na vědomí ostatním smluvním stranám. Ty pak měly povinnost tuto spornou věc vyřešit (čl. 5). Smlouva vychází z priority evangelických stavů oproti katolíkům. Avšak pokud by katolici „věrní a poslušni byli“ bylo stanoveno, že k této konfederaci „připuštění býti mají“ (čl. 6). Konfедераční smlouva zakládá zřízení společného orgánu pro všechny konfederované země (čl. 7). Ve smlouvě je dále stanovena povinnost panovníka s textem konfедераční listiny seznámit (čl. 8), z čehož lze dovodit, že souhlas panovníka nebyl k platnosti konfедераční smlouvy nutný. Zásada, že všechna moc v zemi patří evangelickým stavům, je zde zřejmá. V konfедераčním ujednání bylo konečně zakotveno, že česko-dolnorakouská smlouva nesměruje proti žádnému jinému spolku ani proti privilegiím stavů jednotlivých konfederovaných zemí (čl. 9).

²⁷ ADAMOŤ, K., K otázce česko-rakouského a česko-uherského..., s. 80

²⁸ „... má býti a se vztahovati defensivě a offensive, totiž k zastávání a vrácení, proti všem těm...“, čl. 4 smlouvy

Závěr konfедераční listiny, druhá část článku 9, vypisuje země, které k této smlouvě přistoupily a zároveň svými pečeti a podpisy dohodu potvrdily.

2.4.1.2. K některým vybraným otázkám

2.4.1.2.1. Otázka práva na odpor proti panovníkovi

V konfедераčním ujednání nenacházíme jednoznačné zakotvení práva stavů na odpor vůči panovníkům, jak tomu bylo např. v České konfederaci z roku 1619 (čl.30) nebo česko-hornorakouské konfederaci (čl.6). Z toho lze dovodit, že stavové Dolního Rakouska neměli zájem dostat se do případného konfliktu s králem, a neřadili se tak mezi radikálnější stoupence monarchomachických idejí, jak tomu bylo v případě českých či hornorakouských stavů.²⁹

Česko-dolnorakouská konfederace je koncipována velmi obecně jako smlouva k obraně i útoku proti společnému nepříteli. Výslovně se zde ujišťuje, že není namířena proti panovníkům „...naší vrchnosti a knížete země“ (úvodní část). Nicméně z ustanovení článku 3 vyplývá, že evangeličtí stavové mohli odmítnout poslušnost vůči panovníkovi v případech tam uvedených. Především kdyby něco podnikal proti „náboženství, svědomí jich stavů a poddaných privilegím, majestátům, právům, spravedlnostem, svobodám a starým chvalitebným zvyklostem“. To nás přivádí k úvaze, že i v tomto konfедераčním ujednání se „výrazně formuluje“ právo branného odporu³⁰, nebo alespoň jeho náznak.

²⁹ Srov. ADAMOŤ, K., K otázce česko-rakouského a česko-uherského..., s. 81

³⁰ Srov. MALÝ, K.: Změny státního zřízení v českém stavovském povstání, Folia Historica Bohemica, Praha 1985, s. 74

2.4.1.2.2. Otázka náboženská

Toto konfедераční ujednání bylo uzavřeno výlučně mezi evangelickými stavy. Jedním z jasných účelů této smlouvy je ochrana náboženských svobod – evangelické víry. Již v úvodní části vystupuje do popředí náboženská povaha smlouvy. Příslušníci evangelického vyznání zde totiž byli důsledně nabádáni k zachování jejich norem křesťanského života. „Autoři pod slovem ‚křesťanský život‘ měli na mysli dodržování norem evangelického vyznání“.³¹ Ten, kdo by narušoval normy křesťanského (evangelického) života, měl být při kázáních bedlivě napomínán a takovýto „přestupník skutečnou a opravdovou pokutou skrze vrchnost přidržán býti měl“ (úvodní část). Ze smlouvy je patrné, že vychází z priority evangelíků oproti katolíkům; jak bylo již řečeno, byla uzavřena jen mezi evangelickými stavy, nicméně dle článku 6 konfедераčního ujednání se připouští k účasti na konfederaci i stavové náboženství katolického, pokud se zaváží dodržovat tuto smlouvu a budou se chovat „jakožto věrní a upřímní patriotové, jakž na poctivého Čecha a Němce přísluší“. Tímto vystupuje do popředí důležitost tohoto článku, neboť „teprve tímto ustanovením se z konfederace stává smlouva mezi dvěma státy, nikoliv jen evangelickými stavy“³². Na doplnění je třeba uvést, že zde nebyla stanovena povinnost katolíků zavázat se k dodržování konfедераčního ujednání přísahou, jak tomu bylo v konfederaci zemí Koruny české z roku 1619.

2.4.1.2.3. Otázka generálního sněmu

V česko-dolnorakouské konfederaci lze nalézt řadu ustanovení, která můžeme označit za ustanovení ústavněprávní. Jedním z nich je ustanovení týkající se generálního sněmu jako orgánu společného pro všechny konfederované země (čl.7). Tento generální sněm se měl scházet jednou za pět let nebo v případě potřeby.³³ Pouze generální sněm pak byl

³¹ ADAMOVÁ, K., K otázce česko-rakouského a česko-uherského..., s. 80

³² MALÝ, K., Změny státního zřízení..., s. 74

³³ Článek 7 je nutno posuzovat v úzké spojitosti s čl. 5 konfедераčního ujednání

oprávněn ke změnám konfедераční smlouvy. Je zde stanovena zásada, že při každém konání generálního sněmu měl být přečten text konfедераčního ujednání, aby se neustále zdůrazňovala vážnost tohoto dokumentu a pro dědice skutečnost, že i oni jsou vázáni touto smlouvou. Pravomoc generálního sněmu zde podrobněji rozvedena není. „Není zde také řečeno, kdo se mohl a měl sněmu účastnit, i když lze předpokládat, že to měli být zástupci evangelických stavů smluvních stran. Není také jasné, kdo měl být svolavatelem sněmu.“³⁴

2.4.2. Konfederace česko-hornorakouská

Dne 16. srpna uzavřeli stavové sjednocených zemí českých další spolek se stavy hornorakouskými. Také tato smlouva byla vypracována nejprve na papíře a teprve později sepsána ve třech souhlasných originálních exemplářích v jazyce německém ve formě knihy o 8 pergamenových listech. Ke každému exempláři je přivěšeno na pergamenových prouzcích 62 pečetí. Smlouva je nadepsána „Originál - Verbündnus der drei evangelischen böhembischen, mährischen, schlesischen auch ober und neder lausnitzischen Stend mit den oberösterreichischen Stenden.“³⁵

2.4.2.1. Obsah a rozbor smlouvy

Text česko-hornorakouské konfederace obsahuje úvodní část, dále následuje 6 neočíslovaných odstavců, znění přísahy defensorů a závěr.

Úvodní část je prakticky totožná s úvodní částí česko-dolnorakouské konfederace. Za ní bezprostředně následuje text vlastní

³⁴ ADAMOVI, K., K otázce česko-rakouského a česko-uherského..., s. 81

³⁵ JENŠOVSKÝ, B., O stavovských konfederacích..., s. 504

smlouvy. Pro tuto práci a pro lepší přehlednost bylo použito metody očíslování jednotlivých vět smlouvy jako samostatných článků.³⁶

V tomto konfедераčním ujednání je stanoveno, že má „ v této konfederaci zavřin býti a jí užívati král a kníže země...“ (čl. 1).

Smlouva zakazuje panovníkovi radit se s jezuity, cizími poselstvími o věcech týkajících se konfederovaných zemí. Též je stanoven zákaz dosazovat cizince do nejvyšších úřadů (čl. 2).

Je zakotvena priorita evangelického náboženství (čl. 3).

Je zapovězeno vzájemné urážení mezi evangelíky (čl. 4).

Je povoleno dosazovat pouze hodnostáře evangelického vyznání (čl. 5).

Král nebo kníže, který stvrdí tuto dohodu a vedle toho si zřídí svou armádu, může se souhlasem všech konfederovaných zemí toto vojsko proti nepřátelům také použít (čl. 6).

Je zakotveno právo odporu proti panovníkovi (čl. 7).

Výrazné omezení panovníka spočívá v zákazu vyhlášení války, verbování, povolování usazování cizinců na území konfederace, sjednávání mír s cizinci, v němž jedna či druhá země je zainteresovaná (čl. 8).

Konfедераční ujednání též umožnilo vzájemné dědění mezi českými a hornorakouskými stavy. Majetek z jedné země měl „být propuštěn“ pravým dědicům do druhé země bez jakýchkoli těžkostí ze strany země, kde se majetek (dědictví) nacházel (čl. 9).

Je zřízen sbor defenzorů, stanoveny zásady jejich spolupráce (čl. 10).

³⁶ S očíslováním článku se setkáváme rovněž u K. Malého v jeho díle Změny státního zřízení v českém stavovském povstání, s. 75. K. Malý ovšem uvádí 17 článků, což nesouhlasí ani s počtem vět, ani s počtem odstavců. Jelikož své rozdělení blíže nspecifikuje (jde pravděpodobně o rozdělení tematické), je obtížné na něj navázat. Pro přehlednost je proto v této práci použito rozdělení odlišné, čistě formální.

Je stanovena přísaha defenzorů (čl. 11).

Zvolení defenzoři konfederovaných zemí mají být vzájemně seznámeni. (čl. 12).

Defenzoři se mají řídit instrukcemi svých zemí (čl. 13).

Nesmí jim být bráněno ve výkonu jejich funkce, ať by se o to pokoušel kdokoli (čl. 14), což je další projev omezení panovníka.

Defenzoři se měli scházet jednou za rok nebo kdykoli podle potřeby, na místě z časového a bezpečnostního hlediska nejvhodnějším. (čl. 15).

Českým defenzorům je dána pravomoc obesílat jiné defenzory (čl. 16).

K otázce obrany (defense) se měli vyjádřit všichni defensoři konfederovaných zemí. Pakliže by obrana měla použít jenom jedna z konfederovaných zemí, měli defensoři této země právo obeslat defensory ostatní (čl. 17).

Ve smlouvě je dále stanoven závazek vojenské pomoci (čl. 18).

Smluvní strany se zavazují, že poskytnou pomoc takového druhu a v takovém množství jak bude předem ujednáno (čl. 19).

Je zakotveno společné velení a stanovují se zásady ke společné obraně – volba vrchního velitele (generála) (čl. 20)

Zřizuje se funkce zemského velitele-generalleytenambta, který by v případě nutnosti řídil obranu konkrétní země, dokud by na místo nedorazil generál jakožto nejvyšší velitel (čl. 21).

Je zde zdůrazněn společný postup zemí konfederace při posuzování a řešení všech závažných záležitostí, které se týkají konfederace (čl. 22).

V ujednání je stanovena rovnost zemí (čl. 23). Tak je dána suverenita jednotlivých členů (zemí) konfederace a žádná smluvní strana si neměla nad druhou stranou osobovat jakoukoli nadřazenost, ani zasahovat do vnitřních záležitostí jiné smluvní strany. Nicméně jistá nadřazenost českých stavů se projevuje ve výhradní pravomoci českých defensorů

obesílat defensory ostatních konfederovaných zemí (srov. čl. 16) s výjimkou partikulárních záležitostí (srov. čl. 17).

Stanovuje se zákaz vzájemného útisku stavů a útisku zemí (čl. 24).

I když je dána touto konfederací prioritá ochrany evangelického náboženství, je umožněno katolíkům požívat stejné ochrany zaručené konfederací, pokud by se zavázali zachovávat konfederaci a nepodnikat nic proti evangelickému náboženství (čl. 25).

Konfедераční ujednání zavazuje i budoucí generace (čl. 26).

Žádná z konfederovaných zemí nesmí činit nic, co by bylo na škodu této smlouvě (čl. 27).

V závěrečné části jsou jmenovány jednotlivé přistupující konfederované země, které tuto smlouvu potvrdily svými pečetěmi a podpisy.

2.4.2.2. K některým vybraným otázkám

2.4.2.2.1. Otázka náboženská

Problematika otázky náboženské se prolíná celou konfедераční listinou, která vychází z důsledné ochrany evangelického náboženství. Priorita evangelického náboženství je pak zohledněna zejména v článku 3 konfедераčního ujednání, kde je stanoveno, že má „svobodné provozování evangelického náboženství“ v kostelech, na farách, ve školách atd. a též „kazatelův a školmistrův evangelických dosazování povoleno a dopuštěno býti“. Smlouva velmi podrobně uvádí, že se „nemá také za příčinou svornosti a pro vyhnutí všelikým roztržkám a nedorozuměním žádný evangelitský druhého v čem urážeti neb potupovati, aniž dopouštěti, aby jejich duchovní neb kněží nepotřebným haněním, odsuzováním neb potupováním k pohoršení neb nedorozumění jakou příčinou dávali“.

I když je ze smlouvy zřejmá ochrana evangeliků, nachází se zde i ustanovení, které poskytuje stejnou ochranu ze strany konfederace i

katolíkům, avšak jenom pokud by se zavázali, že budou zachovávat konfederaci a nepodnikat nic proti evangelickému náboženství.

2.4.2.2.2. Otázka omezení panovnické moci a práva stavů na odpor proti panovníkovi

Z konfедераčního ujednání je patrné, že počítalo s tím, že král (knížata konfederovaných zemí) projeví s uzavřením této konfederace souhlas (čl. 1, 6). Ustanovení o souhlasu krále, knížete s konfederací českých stavů je ovšem čistě formálního a proklamativního charakteru. Pokud by panovník se zněním konfедераční listiny nesouhlasil, neznamenalo by to v žádném případě neplatnost konfедераčního ujednání. Zde tedy vyvstává jasně do popředí omezení panovníka v jeho pravomoci uzavírat či neuzavírat smlouvy a zásada, že všechna moc patří evangelickým stavům, kteří rozhodují o uzavření či neuzavření určité smlouvy. Omezení panovníkovy pravomoci je zde výrazné (čl. 2, 6, 14, 15, 16); panovník nesmí vyjednávat a radit se o věcech konfederovaných zemí s jezuitou a cizími poselstvími, vyjednávat s cizozemci o obsazování nejvyšších úřadů či je do těchto úřadů dosazovat. Aby mohl použít „generální defensi“ proti nepřátelům, vyžadoval se souhlas všech konfederovaných zemí – „však s radou všech zemí“. Omezení panovníka spočívalo i v dalších záležitostech. Bez souhlasu zemí nesměl vypovídat válku, nařizovat verbování obyvatelstva, nechat usazovat cizince na území konfederovaných zemí, obsazovat města či jakákoli místa vojskem, dále „komu lauffu, durchzugku, mustrungku neb obdaňku dopouštěti“ a zakazuje se mu i vyjednávat o míru s cizozemci, ve kterém by jedna či druhá země konfederace byla zainteresována. Tímto „zde vystupuje do popředí světský charakter a výslovně politická povaha konfедераčního paktu českých a hornorakouských stavů“³⁷.

Právo na odpor stavů proti panovníkovi je zakotveno v článku 7 tohoto konfедераčního ujednání. Obdobně jako v České konfederaci z roku

³⁷ ADAMOVI, K., K otázce česko-rakouského a česko-uherského..., s. 82

1619 se zde zřetelně prosadil monarchomachismus. Zdá se, že myšlenka monarchomachismu je zde dokonce v ostřejší podobě, obdobně jako v česko-uherském ujednání. Stavovské právo na odpor vůči panovníkovi se mohlo uplatnit nejen pokud by král respektive kníže učinil cokoli proti konfederaci, ale také pokud by byla narušena svoboda náboženství nebo veřejných privilegií. V takovém případě by stavové ipso facto byly osvobozeni od svých povinností vůči králi.

2.4.2.2.3. Otázka defenzorů

Za ústavněprávní lze označit ustanovení týkající se defenzorů jakožto společného orgánu konfederovaných zemí. Každá země si měla zvolit defenzory, kteří pak v dalších sjednocených zemích „v známost uvedeni býti mají“. Z konfедераčního ujednání pak vyplývá, že přední místo ve sboru defenzorů zaujímají čeští defenzoři, neboť je stanoveno, že „ti mají s pány defenzory českými, ...pilně korrespondírovati a srozumění míti, ... a s nimi radu držeti“. Tato priorita českých defenzorů se projevuje i v právu svolávat a obesílat defenzory ostatních zemí. Jedinou výjimkou byla situace, pokud by některá z konfederovaných zemí byla napadena. Pak právo svolat defenzory konfederovaných zemí měli defenzoři napadené země. Další ujednání stanoví zásady jejich spolupráce a přísahu³⁸, kterou museli skládat do rukou evangelických stavů. Defenzoři také měli povinnost držet se instrukcí jednotlivých zemí. Jednou za rok, nebo pokud by byla potřeba, se měli sejít, přitom právo je obeslat, jak již bylo uvedeno, měli defenzoři čeští. V ustanoveních jsou kladeny na defenzory další povinnosti, zejména pokud by došlo k obraně-defenzi, měli všichni defenzoři „společně věrně a upřímně v tom raditi a tu věc fedrovati pomáhati“.

³⁸ Přísaha, kterou museli defenzoři skládat, v podstatě kopíruje přísahu defenzorů, která je uvedena v ustanovení České konfederace z roku 1619, konkrétně v článku č. 59. Defenzoři i zde neskládali přísahu do rukou panovníka, ale protestantským stavům příslušné země. Byla tak vyjádřena podstata nezávislosti defenzorů jakožto orgánu evangelických stavů. Je to další stránka omezení panovníkovi vůle na půdě konfederace.

2.4.2.2.4. Otázka vojenské pomoci

Otázka vojenské pomoci a s tím související další záležitosti jsou řešeny v člancích 18, 19, 20, 21 konfедераčního ujednání. Všechny konfederované země byly zavázány si vzájemně vojensky pomáhat. Za tímto účelem má mít každá země svou vojenskou hotovost. Kvóty vojenské pomoci zde však konkrétně určeny nejsou. Z ustanovení lze pouze dovodit závazek, že „jedna každá země druhé zemi co nejrychleji, nejlépe, nejsilněji, ... přispěti chce“. I zde se prolínají ústavněprávní prvky, neboť je dáno, že si konfederované země mají zvolit společného generála. Dále je ujednáno, jako pojistka pro případ, že by bylo napadeno více z konfederovaných zemí najednou, aby si jednotlivé země zvolily zkušeného velitele – generalleytenambta, čili aby zde byla osoba, která by velela do doby, než by se generál dostavil osobně do té které země. Tyto články v podstatě přebírají články České konfederace z roku 1619, které také vytvářejí společnou armádu, společné velení a principy, že ke společné obraně by mělo být použito nejdříve mírových a pak válečných prostředků.³⁹

³⁹ Srov. MALÝ, K., Změny státního zřízení, s.75-76

3. Česko-uherská konfederace

3.1. Krátce k historii Uherska v 16. – 17. století

V rakouském státě od roku 1526 zaujímaly Uhry zvláštní postavení. Byla jim přiznána především dalekosáhlá autonomie, která se například projevovala v tom, že zákony, opatření, týkající se Uher musely být schváleny stavovskými zastupitelskými orgány. Relativní samostatnost lze spatřovat i v tom, že každý nový habsburský panovník musel být v Uhrách znovu korunován a přijat uherskou šlechtou za krále. Tak bylo dáváno najevo, že Uhry nejsou součástí habsburské monarchie, nýbrž dobrovolným společníkem. Nelze v této souvislosti hovořit, že by Uhry byly zcela svobodné. Zařazením Uher do ústředního daňového systému znamenalo, že mnoho ústředních zákonů platilo i na jejich území. V případě války byla pak činěna vojenská opatření bez ohledu na vyjádření ze strany uherského stavovského sněmu. Přesto jejich politické privilegované postavení nelze Uhrám upřít.⁴⁰

Uhry dávali na jedné straně přednost setrvání v rámci habsburské říše z důvodu, že pro všechny skupiny obyvatelstva bylo výhodnější náležet k rakouskému státu, než k tureckému vládnímu systému. Šlechta vydělávala na hospodářském rozvoji, aniž by se díky tomu musela zříci svých privilegií.⁴¹ Na straně druhé již první povstání roku 1604 ukazuje na nepokoje ze strany uherské šlechty proti centralistickým tendencím ze strany habsburského dvora. V letech 1606-1608 vypukla opět válka mezi Habsburky a Tureckem. V této válce již otevřeně vystupuje uherská šlechta proti císaři, žádá zrušení všech opatření proti protestantům, odvolání

⁴⁰ Srov. PRIESTEROVÁ, E., *Stručné dějiny...*, s. 245

⁴¹ Srov. PRIESTEROVÁ, E., *Stručné dějiny...*, s. 246

rakouských vojsk a zrušení všech centralizačních opatření, které se týkaly uherských vnitřních záležitostí.⁴²

Tomuto tlaku Vídeň nakonec ustupuje a 23. června 1606 je vyhlášen Vídeňský mír, který přiznal uherským stavům jazyková práva, zajistil náboženské svobody a potvrdil i mimo jiné autonomii Sedmihradska. Platnost této smlouvy byla pak začátkem listopadu roku 1606 stvrzena i ze strany turecké Porty.⁴³

Po korunovaci Ferdinanda I. v Stoličném Bělehradě se tento panovník několik měsíců zdržoval v Uhrách, kde se věnoval státním záležitostem a v celku panoval podle svých předchůdců. Stále intenzivnější války s Turky, které vedly roku 1541 k obsazení Pešti, ho donutily přesídlit do Vídně, později do Prahy. Již několik let před obsazením hlavního města Uher došlo k přesídlení uherských centrálních úřadů do Bratislavy, kde jejich organizace byla od základů přetvořena. „Na jejich reformu působily jednak neustálé války habsbursko-turecké, jednak vliv skutečného spojení uherského státu s jinými habsburskými zeměmi a reformní duch, který vycházel z Francie a Burgundska, dal centrálním úřadům habsburských zemí novou podobu.“⁴⁴

Svazek, který spojoval, po Ferdinandově korunovaci na krále uherského, Uhry s ostatními državami habsburskými, byl především povahy personální unie. V podobném spojení byly Uhry již dříve, což však nemělo nikdy větších a vážnějších důsledků ve vývoji uherského státu. Teprve unie 16. století přinesla obrat. Členem habsburského soustátí se však nestal dřívější stát v celém svém rozsahu. „Královstvím uherským se v 16. století nazýval jen úzký pás země na západě a severu, který jako polokruh ohraničoval země rakouské a české od Adrie až k polským hranicím a který za neustálých tureckých útoků a zápasů se sedmihradskými knížaty se stále

⁴² Srov. PRIESTEROVÁ, E., *Stručné dějiny...*, s. 133

⁴³ Srov. BAHLCKE, J., *Regionalismus...*, s. 315

⁴⁴ MACŮREK, J.: *Dějiny Maďarů a Uherského státu. Řada spisů duchovnědných, svazek I, Melantrich, Praha 1934, s.144*

více zmenšoval a tratil.⁴⁵ V této době mimořádně vzrostl význam Slovenska a západního Chorvatska, které dál nesly ideu uherského státu. Dá se říci, že význam Uher v 16. - 17. století silně poklesl, a ty se proměnily v pouhou okrajovou nárazníkovou provincii.

Boje, které se neustále přelévaly z uherského na turecké území a zpět, zcela rozostřily zemskou hranici. Nápor turecké říše na habsburské državy byl natolik intenzivní a dlouhodobý, že nebylo možno organizovat obranu uherských území pouze z tamních zdrojů. To tkvělo také v tom, že armády osmanské říše se opíraly o „vojensko-feudální systém“⁴⁶, zatímco oddíly stavů reprezentovaly „imperium mixtum“⁴⁷ a navíc se preferovalo ze strany Habsburků žoldnéřské vojsko. Je proto logické, že se Habsburkové snažili využít ekonomického a vojenského potenciálu všech svých držav, z nichž země Koruny české a země rakouské patřily k nejdůležitějším. Především z výtěžků plynoucích ze zemí českého království se podařilo Habsburkům vybudovat linii pevností v uhersko-tureckém pohraničí a financovat pobyt stálých posádek.⁴⁸ Na druhé straně účelné reformy ve vojenství a finanční správě se prosadit nepodařilo. Tento problém lze především spatřovat ve vnitropolitických rozporech mezi stavovskou opozicí a Habsburky.

3.2. Vývojové politické motivy vedoucí k uzavření česko-uherské konfederace

⁴⁵ MACÚREK, J., Dějiny Maďarů..., s. 144

⁴⁶ PÁNEK, J., Turecké nebezpečí a předbělohorská česká společnost. In: Studia comeniana et historica, Časopis Muzea J.A.Komenského v Uherském Brodě pro komeniologii, historii 16. a 17. století a regionální dějepis moravsko-slezského pomezí, č. roč. XI, 1981, s. 62

⁴⁷ PÁNEK, J., Turecké nebezpečí..., s. 62

⁴⁸ Srov. MACÚREK, J., Dějiny Maďarů..., s. 146

3.2.1. Politická situace v Evropě

Habsburská moc v Evropě na počátku 16. století neobyčejně vzrostla. Ovládnutí Španělska a s ním souvisejících držav vyvolávalo na evropských dvorech obavy, stejně jako upevnění Habsburských pozic ve střední Evropě. Politické problémy Habsburků proto byly v 16. - 17. století ve zbytku Evropy vítány. Oslabení Habsburků uzavřením česko-uherské konfederace přišlo konkurenčním panovnickým rodům vhod.

Feudální Evropu v 16. - 17. století lze charakterizovat jako období rozvoje základů kapitalismu, jež se v západních zemích Evropy rozvíjel podstatně rychleji než v jiných částech kontinentu. Zároveň lze pozorovat posun od stavovských zřízení k silným centralizovaným monarchiím. Střední a východní Evropa byla ve středověku vždy tak trochu na okraji hlavních myšlenkových a ekonomických proudů, a tudíž nepřekvapí, že zde byl tento proces dosti opožděn a paradoxně měl za následek oživení stavovských zřízení a jejich upevnění. To lze spatřovat zejména v Čechách, Uhersku a dědičných državách Habsburků.⁴⁹

Průkopníkem těchto změn bylo Nizozemí, kde probíhaly nejen změny sociálně-ekonomické, ale také národněosvobozenecký zápas. Nizozemí se tak stává centrem protihabsburských sil. Nizozemská revoluce proti habsburskému Španělsku nezůstala izolovaná, ale lze vyzorovat například jistá spojení s protestantskou Unií v Německu. Nizozemí se přirozeně stalo inspiračním zdrojem jak českým stavům, tak sedmihradskému knížeti Bethlenovi. Ani ne tak „revolučně-republikánské tendence, ale oranžský monarchismus působil na ně svou přitažlivostí, v něm spatřovali vzor pro povstání stavů vůči cizímu útlaku“.⁵⁰ Protihabsburské síly Evropy však nebyly příliš jednotné. Ani Nizozemí, ani Anglie či Francie netvořily pevnou koalici.

⁴⁹ Srov. KRIVOŠÍK, Š., s.150

⁵⁰ Krivošík, Š.,...s. 151-152

Po dlouhá desetiletí neřešené mocenské a náboženské spory přirozeně spěly k válečnému řešení. Jiskrou, jež zažehla oheň třicetileté války, se stalo české stavovské povstání roku 1618. Ačkoli je nepochybné, že otázky náboženské sehrály na počátku konfliktu zásadní roli, nelze přehlédnout, že boje třicetileté války se záhy proměnily v politický zápas evropských mocností, zvláště pak po zavraždění Albrechta z Valdštejna. Oslabení pozice Habsburků bylo vítáno sousedními mocnostmi.

Na místě je pak i otázka osvětlení vztahu českého a uherského státu k Habsburkům. Po bitvě u Moháče (1526) se na královské trůny těchto států dostává příslušník habsburského rodu Ferdinand I. (1526 král uherský, 1527 král český). Habsburkové jakožto katolíci nebyli nakloněni početně silným protestantským vrstvám v těchto zemích a své z počátku mírné, později silící rekatolizační tendence spojovali s prosazováním a upevňováním absolutistické moci. České ani uherské země nepatřily k dědičné mocenské základně Habsburků, ti se však nikdy nevzdali snah co nejtěsněji všechny své državy propojit.⁵¹ Jakékoliv navazování kontaktů mezi stavy, tím více pak uzavírání konfederací, nemohly být Habsburkům po chuti. Turecké nebezpečí se stalo vítaným argumentem, jak v agitaci Habsburků pro sjednocení střední Evropy pod jejich vládou, tak v agitaci evangelických stavů, směřující k uzavírání konfederací. Dlužno podotknout, že protestantští stavové měli na mysli ani ne tak turecké nebezpečí, jako nebezpečí plynoucí z nadvlády katolických Habsburků.

Celé 16. i 17. století lze charakterizovat jako „cílevědomý a neustálý boj Habsburků o centralizaci vlády těchto zemí ve Vídni budováním centrálních vládních a výkonných orgánů, omezováním, odbouráváním stavovských práv českých a uherských zemí a šířením teorie o zániku nároku na samostatnou státnost stavů“.⁵²

⁵¹ Srov. KRIVOŠÍK, Š.: Príspevok k dejinám stavovskému konfederácie českých a uhorských stavov z r. 1620. In: Právnické štúdie, ročník VII, 1, SAV, Bratislava 1959, s. 154

⁵² KRIVOŠÍK, Š., Príspevok k dejinám..., s. 154

3.2.2. Politická situace v Čechách a v Uhrách

Turecké nebezpečí, i když bylo v 16. století v Evropě ještě dosti podceňováno, sehrálo jistou úlohu při rozhodování jak českých, tak uherských stavů, které stvrzovaly nástup Habsburků po Jagelloncích na oba tyto královské trůny. Avšak tato skutečnost, jak jsme již uvedli, se stala účinným prostředkem habsburské politiky proti zemím českým a uherským, z pozice které se uskutečňovala absolutistická politika omezování a zatlačování stavovských práv českých a uherských feudálů. Snaha Habsburků stát se rozhodující silou ve střední Evropě, v Německu a západní Evropě byla zřejmá. Katolická církev, zle pošramocená reformačním hnutím, spatřovala v Habsburcích mocnou oporu, čehož na druhé straně dokázali Habsburkové využít ve svůj prospěch. Příslovečné spojení trůnu a oltáře se stávalo stále zřetelnějším.

Stavovská konfederace z roku 1620 vyjadřuje snahu českých a uherských stavů postavit hráz proti absolutistické rozpínavosti Habsburků. Toto ujednání vzniklo jako svazek stavovských států, které sledovaly společný cíl ochrany vlastního území, ochrany stavovských práv a náboženských svobod. V českém státě se již na konci 16. století vyhraňuje stavovská opozice, která organizuje síly proti silícím absolutistickým tendencím habsburského královského dvora. Pláštěm, do kterého se opozice halila, byla reformace. Reformace, řešení náboženských otázek, v podmínkách českého státu, směřující k realizaci ve formě „české konfese“, vytvářela širší základnu pro organizování ochrany stavovských práv a samostatnosti českého státu. Povstání českých stavů, kteří přistoupili k organizování svých sil, se realizovalo ve vytvoření konfederace stavů Českých zemí. Tato konfederace směřovala ve své podstatě k zaručení stavovských a náboženských práv. Jak je známo české stavy vynakládaly velké úsilí získat na svou stranu protihabsbursky nakloněné protestantské stavy jiných zemí. Jelikož očekávaná pomoc ze západních zemí se realizovala velmi slabě, dochází právě proto i k jednáním o uzavření konfederace mezi

stavy českých zemí, Rakous a s uherskými stavy, jmenovitě se sedmihradským knížetem Gabrielem Bethlenem.

Bethlen, který 16 let působil v diplomacii a odboji, jenž vedl, se od nástupu na knížecí stolec v Sedmihradsku snažil o vytvoření jednotného Uherska a založení samostatné uherské absolutistické monarchie. Avšak při realizaci tohoto plánu nejdříve zaměřil svou politiku proti absolutistickým tendencím Habsburků a pak na odstranění tureckého panstva v Uhersku. Za krátký čas obsadil většinu Turky neokupovaných uherských oblastí – zejména Slovensko, které podléhalo Habsburkům. V zájmu uskutečnění svých cílů i Bethlen hledal spojence. Především v Čechách a v konfederovaných stavech českých zemí viděl vhodné spojence. Již v druhé polovině roku 1619 se obrací na moravské stavy se žádostí o navázání spojení.⁵³

Moravané tento návrh uvítali. Zdůraznili však, „...že o spolek s ním jednati nesmějí, jelikož dle úmluvy konfедераční nesmí žádná země zvlášť vstupovati v nové spolky; že však přání a návrhy jeho poslové moravští přednesou všem zástupcům koruny české na generálním sněmě pražském, kteří zajisté je důkladně uváží a jim – pokud bude lze – i vyhoví“.⁵⁴ Aby Bethlen zdůraznil své vážné úmysly připojit se ke konfederaci českých stavů, již v říjnu 1619 poslal své pomocné vojsko do tábora česko-moravských vojsk, které v té době stály před Vídní.⁵⁵

⁵³ Srov. KRIVOŠÍK, Š., Príspevok k dejinám..., s. 157-158

⁵⁴ KAMENÍČEK, F., Zemské sněmy a sjezdy moravské II. Brno 1902, s. 517

⁵⁵ Spojená česko-uherská vojska nebyla pro dobytí Vídně dostatečně vyzbrojena a proto chtěla nechat Vídeň vyhladovět. Avšak kvůli řádění Jiřího Drugetha a dalších polským králem Zikmundem III. najatých žoldněřů na území Čech a Uherska se Bethlen musel 29. listopadu 1619 vrátit na Slovensko. Velmi brzy došlo i k odtáhnutí česko-moravského vojska. Srov. KRIVOŠÍK, Š., Príspevok k dejinám..., s. 158. V této souvislosti nelze pak souhlasit s tvrzením Viléma Slavaty, uvedeném v jeho Pamětech, s. 240, kde hovoří „...a skutkem to dokázali, že, jsou všechny ty sjednocené království a země ... svými vojsky přes 60.000 lidí válečného před mosty vídeňské přitáhli. Ačkoliv nic nedovedli a museli s hanbou odtáhnouti...“

Již v listopadu 1619 se na bratislavském sněmu za účasti delegátů Českých zemí začalo jednání o přistoupení ke konfederaci českých stavů.⁵⁶

3.3. Vlastní smlouva – Česko-uherská konfederace

Na začátku roku 1620 došlo v Bratislavě na shromáždění uherských stavů k zásadnímu dojednání o spolupráci mezi uherskými stavy na straně jedné a mezi stavy Českých zemí, Dolního a Horního Rakouska na straně druhé. Právním výrazem tohoto navázaného spojení se stala konfедераční smlouva, která byla přijata v lednu 1620. Tato smlouva byla ratifikována na generálním němu 25. dubna 1620, a to z toho důvodu, že dojednání smlouvy z ledna 1620 si vyžadovalo schválení generálním sněmem v Praze, na které upomíná závěr smlouvy⁵⁷. Uherská konfederace na tomto generálním sněmu byla přečtena nejdříve v latinském jazyce uherským sekretářem a poté konfederace česká a zemích přivtělených opět v jazyku latinském Pavlem Ješínem, v té době radou apelačního soudu. Následně byl odevzdán exemplář české konfederace a zemí přivtělených z rukou panovníka do rukou uherského legáta. Nato legát (sedmihradský kníže G. Bethlen nebyl na generálním sněmu přítomen) podal do rukou krále exemplář konfederace uherské. Toto vše pak Rakušané, Lužičané, Slezané, Moravané a stavové království českého stvrdili podáním ruky a slibem.⁵⁸ Konfederace byla potvrzena v srpnu 1620 na sněmu uherských stavů v Banské Bystrici, na obou místech za přítomnosti legátů konfederovaných zemí.

⁵⁶ Tento zemský sněm se konal 18. listopadu 1619. došlo zde k navázání spojení s českými stavy. Sněm se konal proti vůli krále Ferdinanda II, jehož přítomní zástupci proti rozhodnutí o spojení i proti připravované konfederaci protestovali. Srov. KRIVOŠÍK, Š., *Príspevok k dejinám...*, s. 158

⁵⁷ Srov. ADAMOVIČ, K., *K otázce česko-rakouského a česko-uherského...*, s. 84, KRIVOŠÍK, Š., *Príspevok k dejinám...*, s. 159

⁵⁸ Srov. PAVEL SKÁLA ze ZHOŘE, *Historie česká*. Praha 1984, s. 248

3.3.1. Obsah a rozbor smlouvy

Listiny byly vyhotoveny v latinském jazyce ve dvou kopiích, jedna pro českou a jedna pro uherskou stranu.⁵⁹ Pro neznalost latinského jazyka vycházíme při popisu latinského originálu z díla Š. Krivošíka, který čerpal z latinské verze otisknuté v práci F. Finhabera. Podle něj je obsah 17 článků následující:

Spojenectví se vyhlašuje za věčné (čl. 1). Dále následují ustanovení o společné obraně (čl. 2), o možnosti vstupu dalších zájemců do konfederace (čl. 3) a o nutnosti obeznámit všechna stavovská shromáždění s textem smlouvy (čl. 4). Jsou zde zakotveny i podmínky útočné a obranné války, vyjednávání o míru a příměří (čl. 5), výše poskytnutých financí na uherská hraniční opevnění (čl. 6), řešení sporných hraničních území (čl. 8, 9), obchodu (čl. 10), úpravy finančních otázek (čl. 11). Smlouva také řeší urovnávání sporů (čl. 12), otázky náboženství a církví (čl. 13 a závěr smlouvy), způsob velení pomocným vojskům a předpisy o jejich chování, stravování a financování na území spojenců (čl. 14). Účastníci smlouvy se zavázali zachovávat všechna privilegia dosud existující a navrátit dokumenty z minulosti, potvrzující práva jejich původních držitelů (čl. 15), zapomenout na stará nepřátelství (čl. 16) a vzájemně si vydávat a neskrývat pronásledované osoby (čl. 17). Nakonec následuje datum a podpisy.

V českém jazyce se text této konfederace zachoval ve dvou verzích – v kratší verzi podle Viléma Slavaty a v delší verzi uvedené u Pavla Skály ze

⁵⁹ Originály jsou podle Š. Krivošíka uloženy ve Vídni – Österreichisches Staatsarchiv pod č. 1867 a 1869. Dále český text smlouvy lze nalézt in: Vilém Slavata, Paměti, II díl, edice J. Jirečka, s. 237-238, a dále Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká, díl IV, ed. K. Tieftrung, Praha, s. 16-26. U Slavaty má text 17 článků, Krivošík odkazující na originál ze sbírky F. Finhabera (viz níže) uvádí 17 článků, přičemž 17. článek tvoří závěr, Pavel Skála ze Zhoře uvádí 18 článků a závěr, stejně tak latinský text publikovaný v díle Documenta Bohemica Bellum Tricennale Illustrantia (viz níže). Latinský text smlouvy je publikovaný ve sbírce dokumentů F. Finhabera, Actenstücke zur Aufhellung der Ungarischen Geschichte des XVII. Und XVIII. Jahrhunderts, Wien 1856, s. 96-103, a ve II. svazku Documenta Bohemica Bellum Tricennale Illustrantia, Praha 1972, s. 238-245.

Zhoře. Na následujících stránkách uvádíme v parafrázi obsah jednotlivých článků obou verzí (zejména jsme zaměnili archaický jazyk textu za moderní češtinu, v obsáhlém textu podle Skály do značné míry sumarizujeme) a dále podrobnější analýzu jejich obsahu, vzájemných vztahů a odlišností.

Text publikovaný v díle Viléma Slavaty na s. 237-8 druhého dílu jeho Paměti obsahuje krátký úvod a 17 článků.

Sjednocení stavové měli vést bohabojný křesťanský život, vyhýbat se hříchům, pohoršení a pochlebenství a případní provinilci měli být potrestáni (čl. 1).

Členové spolku se měli ze všech sil snažit o rozšíření této konfederace. Přistupující člen byl povinen složit přísahu a zavázat se k respektování náboženství a privilegií (čl. 2).

Nařízení obrany – generální defenze a její užití v případě potřeby (čl. 3).

Pokud by nastala situace, že by některý z členů konfederace chtěl ze spolku odstoupit nebo přinejmenším činil něco proti konfederaci, měl ho postihnout těžký trest. Takovýto čin byl totiž podle ujednání posuzován jako *crimen laesae majestatis* (čl. 4)⁶⁰.

Bez souhlasu všech členů konfederace nesměl nikdo vyhlašovat válku, k tomuto účelu verbovat obyvatelstvo, najímat cizí vojáky (čl. 5).

Bez vědomí a vůle všech členů spolku nesměl člen vyjednávat ani uzavírat příměří a mír s nepřítelem. Snaha rozšiřovat spolek o další členy je však vítána (tato věta potvrzuje část ustanovení v článku prvním). Došel-li by člen konfederace při plnění povinností vyplývajících z přijatých závazků

⁶⁰ Tento článek byl očíslován číslem 4, přestože Slavata ho uvádí pod číslem 5 a následující článek je též označen číslem 5, přičež číslem 4 není označen žádný článek. Z tohoto důvodu bylo přiděleno číslo 4 předcházejícímu článku. Nelze zjistit zda šlo o tiskovou chybu, nebo je označení ze strany Slavaty originální.

k úhoně, měl být on nebo jeho rodina odškodněni domovskou zemí, což v českém případě znamenalo, že zde měl inkolát (čl. 6).

Ten, kdo by byl poškozen na svém právu stanoveném konfедераční smlouvou činností vrchnosti, ať by jí byl kdokoli, byl zproštěn takovouto vrchnost poslouchat (čl. 7). Tento článek nás pak přivádí k úvaze, že tu není jen nastíněno právo neuposlechnout jen panovníka ze strany stavů-politického obyvatelstva, ale dokonce poddaných – lidu nepolitického vůči jejich vrchnostem. Myšlenka monarchomachů by pak snad v tomto smyslu mohla být rozšířena i na poddané. Této interpretaci však odporuje výslovný odkaz na to, že má jít o újmu na *svém právu stanoveném konfедераční smlouvou*, a je spíše pochybné, že by se takto rozšiřujícím způsobem dala interpretovat i jiná práva stanovující ustanovení konfederace. Nicméně právo zprostit se poslušnosti vůči vrchnosti zde není omezeno jen na poslušnost vůči vrchnosti ve feudální hierarchii nejvyšší, tedy panovníkovi.

Pokud by chtěl člen z konfederace vystoupit nebo se stavěl proti ní nebo v nastalém nebezpečí ji chtěl opustit, měli ostatní členové právo tohoto člena donutit k návratu. Možné škody nebo vynaložené náklady měly být provinilou zemí uhrazeny (čl. 8). Konkrétní postup úhrady, zdali v naturální nebo finanční či kombinované podobě, ani poměr těchto způsobů úhrady nebyly určeny.

Možnost generální defenze – obrany proti nepříteli je ponechána jak celku, tak jednotlivým členům (čl. 9).

Nikdo nesměl jiného zkracovat v právech, svobodách a obyčejích (čl. 10). Tímto bylo jednoznačně zakotveno, že žádná ze smluvních stran nebyla oprávněna zasahovat do vnitřních záležitostí druhé smluvní strany, čímž je výrazně chráněna státní suverenita.

Nikdo neměl nic činit proti konfederaci ani něco takového podporovat (čl. 11).

Mají být ustanoveny osoby, které by řešily záležitosti společné konfederaci (čl. 12). Kolegium těchto jmenovaných osob by působilo jako smířčí orgán v záležitostech úzce souvisejících s konfederací.

Vyhlašovat válku či podnikat kroky vedoucí k jejímu vzniku bez souhlasu všech členů bylo zakázáno (čl. 13). Tento článek rozšiřuje a konkretizuje ustanovení článku 5.

Každá napadená země měla právo mobilizovat svůj lid k obraně, a to jak uvnitř země, tak na hranicích. Společný velitel-generál měl být uvědomen a v případě většího konfliktu měla povinnost nejbližší konfederovaná země přispěchat na pomoc (čl. 14).

Pokud by se konflikt rozhořel na více místech, mělo být vojsko rozděleno na tři a více dílů dle potřeby. Jako jistá záruka měla být ponechána část vojska jako záloha (čl. 15).

Konfederace měla trvat na věčné časy a vztahovat se i na dědice a potomky. Měla být „na všech místech přečtena“, stejně jako každých pět let na generálním sněmu, kde by byly včas řešeny spory a neshody „konfederovaných“ a případně osvětlovány články konfедераční smlouvy (čl. 16).

Tato konfederace nejenže neměla být nikomu k újmě privilegií a obyčejů, ale naopak měla „to vše pevně utvrditi“ (čl. 17).

Text publikovaný v díle Pavla Skály ze Zhoře na s. 16-26 čtvrtého dílu jeho Historie české obsahuje obsáhlý úvod, 18 článků a závěr.

Česko-uherské konfедераční ujednání vyjmenovává jednotlivé přistupující země. Smlouva je stanovena jako věčná, pro zachování stálého a nezměnitelného míru a sjednocení, vybudovaného na společném dobrém sousedství a prokazované oboustranné upřímné lásky (čl. 1).

V případě ohrožení budou členové konfедераce stát při sobě, odhodláni nasadit své životy i majetky, a to nejen proti nepříteli vnějšimu, ale také proti případným zrádcům a odpadlíkům. Pokud by se proti sjednoceným zemím postavil jakýkoli nepřítel, či pokud by kdokoli chtěl, přímo či nepřímo, rušit tuto konfедераci, či od této konfедераce odstoupit,

byla stanovena povinnost členů navzájem si pomoci. Země, která by byla jistým nepřítelem napadena, se mohla obrátit na členy spolku a měla právo požadovat vojenskou pomoc a se souhlasem ostatních použít obrany k navrácení do původního stavu. (čl. 2).

Členové spolku měli usilovat o rozšiřování této konfederace o další nové členy. Země, které měly být přijaté do této společnosti, se společným souhlasem všech členů konfederace, ještě před jejich vstupem byly povinni přísahat a zavázat se k povinnostem, které stanoví konfедераční ujednání, a vyvarovat se všemu, co by směřovalo proti konfederaci. Takovéto země pak měli právo na pomoc a právo požívat svobod a výhod plynoucích z této konfederace (čl. 3).

Věčnost smlouvy se vztahovala i na potomky těch, kteří se k této smlouvě připojili. Tato smlouva se měla číst a opakovat při všech zemských sněmech. Vytváří se společný orgán konfederace – generální sněm, který se souhlasem všech členů měl scházet každých pět let, na němž měly být řešeny záležitosti a nedorozumění vzniklé mimo jiné i z výkladu článků této smlouvy. Ustanovení smlouvy se měly podle potřeby rozšířit nebo pro větší srozumitelnost konkretizovat (čl. 4).

Bez souhlasu všech sjednocených zemí žádný z členů spolku nesměl začít válku ani z ofenzivních, ani z defenzivních pohnutek. Konfедераční ustanovení nejenže poukazuje na to, že takovýto člen nemohl začít válku, ale že takováto moc mu vůbec nepříslušela. V případě nenadálého nepřátelského vpádu do jedné z konfederovaných zemí nebo v případě hrozby takového vpádu, dříve nežli by byla poskytnuta ostatními zeměmi náležitá pomoc, nebo by napadená země mohla tuto skutečnost vůbec ostatním oznámit, měl právo tento ohrožený konfederant jednat v zájmu své bezpečnosti o své vlastní újmě, a to způsobem obhajitelným (čl. 5). Povšimněme si skutečnosti, že pouze v tomto případě a na rozdíl od mnoha jiných ustanovení této smlouvy není vyžadován souhlas ostatních členů. Otázkou je, co autoři této smlouvy měli na mysli pod pojmem „způsobem obhajitelným“. Jednomu ze členů konfederace by se způsob obrany napadené země mohl zdát adekvátní, stejně jako dotčené zemi,

jinému však nikoli. Situace, kdyby někteří členové s obrannými úkony souhlasili, ale jiní ne, by mohla vést k rozkolu v koalici. Pro takový případ tu však nejsou určeny žádné mechanismy, jak situaci řešit. Tento fakt považujeme za nedostatek, zvláště uvědomíme-li si, že v mnohem méně závažných případech postupy řešení krizových situací uvnitř konfederace stanoveny jsou.

Nikdo si nemohl osobovat moc sjednávat a uzavírat s nynějším či budoucím nepřítelem, rušitelem míru, a s kýmkoli, kdo nepřál existenci samotné konfederace, nebo ji chtěl opustit, příměří či mír (stále čl. 5). Z tohoto odstavce jasně vyplývá zákaz domlouvání či uzavírání příměří nebo míru. Ze slova „současným“ lze implicitně dovodit, že se jedná o Habsburky. Je pak otázkou, proč toto ustanovení nebylo striktně dodržováno. G. Bethlen, který si musel být vědom této klausule, již v únoru 1620 po schválení tohoto konfедераčního ujednání uherským sněmem v lednu uzavřel příměří s Habsburky. A na to pak bylo toto konfедераční ujednání ratifikováno v dubnu 1620 v Praze. Nabádá nás to k otázce proto, že Fridrich Falcký, jistý a znalý již požadavků a ambic Bethlena, mohl též se snažit o uzavření separátního míru s Habsburky a neučinil tak. Byl to strach ze stavů, protože oni ho zvolili za krále českého, nebo jeho nerozumná mladost, či proto, že na rozdíl od Bethlena pro něj toto ujednání a články v něm obsažené byly neporušitelné?

Je zde stanoven závazek zajištění uherského pohraničí dostatkem vojenských záloh a municí, jakož i osobní povinnost českého panovníka odvádět ročně 50.000 tolarů ročně na zajištění obrany v uherském pohraničí (čl. 6). Ve smlouvě je konkrétně uveden český panovník jako účastník smlouvy, který je zavázán povinností odvádět danou sumu na ochranu pohraničí Uher. Tato konkretizace nás vede k úvaze, jak by to bylo v případě zvolení nového panovníka? Byl by i on zavázán odvádět takovouto částku, či ne? Pokud by v ustanovení bylo konstatováno, že povinnost dopadá na každého panovníka, byla by samozřejmě takováto úvaha bezpředmětná. Je zde stanovena konkretizace toho, k jakým účelům měla finanční částka být: na plat vojska v pohraničí, udržování hraničních pevností. Jsou zde

stanoveny záruky, aby tyto finanční zdroje nebyly použity na jiné účely, v podobě komise, která měla rozhodovat, kam tyto částky půjdou, v jakém množství, a dohlížet na přerozdělování. V případě potřeby je stanoveno, že budou vybrány peníze na rekonstrukci příhraničních pevností.

Stanovuje se nejen obnovit mír s Turky, ale dohody opětovně projednat, posílit a mír stvrdit jako nezrušitelný. Poukazuje se na potřebu a zároveň nařizuje vypravit poselstvo k vládcům osmanské říše jménem všech sjednocených zemí. Navrhuje se, aby byla vybrána potřebná suma na dary a jiné finanční útraty spojené s poselstvím (čl. 7).

V zájmu zachování dobrého sousedství a na potvrzení toho, že smluvní strany si považují této smlouvy, měli být ustanoveni zvláštní komisaři ve stejném počtu z každé smluvní strany. Ti pak měli být vysláni na uherské pomezí, kde se stýkala Morava, Slezsko a Rakousy, aby tam prozkoumali a vyřešili hraniční nesrovnalosti a stanovili územní narovnání s konečnou platností (čl. 8). Otázka hranic, zvláště jejich ochrany a územního vymezení, byla velmi důležitá. Zejména šlo o území v nejbližším sousedství Uher, Slezska, Moravy a Rakous. Proto měly být zřízeny komise složené ze zástupců konfederovaných stran, které by tyto hraniční záležitosti s konečnou platností vyřešily. Měly být předloženy návrhy ze strany českých a uherských stavů na řešení hraniční otázky ve vztahu k Rakousům. Podle Uhrů totiž drželi Rakušané část území, které patřilo Uhrům.

Poukazuje se na nutnost připojení území, které dříve náleželo k uherskému království. Členům je pak uloženo, aby byli nápomocní a zasadili se v zájmu dobrého sousedství o zpětné připojení těchto území k Uhrům (čl. 9). Toto ustanovení rozšiřuje ustanovení předchozí, a to v poněkud mírnější podobě a v jiné formě, než tomu bylo v pozdější sedmihradské konfederaci, kde je již požadavek k připojení rakouských držav k uherskému království jako územní nárok G. Bethlena.

Zdůrazňuje se nutnost užšího vzájemného obchodního styku a vytvoření prostoru pro volný pohyb obchodníků na celém území konfederace. Nemělo to být na újmu království, zemí, stavů, měst, obcí a jednotlivců (čl. 10). Zde se formuje počátek bezcelního prostoru. Jsou však zachována

ještě stará práva, obyčeje, výsady a privilegia jednotlivých konfederovaných zemí, což se nám dnes jeví spíše jako brzda než podpora obchodu.

V sjednocených zemí měl být nařízen stejný směnný kurz – „jednota v minci“ (čl. 11). Návrh z české strany byl stanoven již na generálním sněmu v dubnu 1620.

V zájmu řešení případných nedorozumění a různých nesnází, jak mezi jednotlivými konfederovanými zeměmi, tak mezi jednotlivými stavy uvnitř konfederované země, měly být zvoleny osoby, které by problémy vyřešily. Některé zvláště závažné problémy měli, kromě výše zmíněných osob, řešit též vysoce postavení hodnostáři, případně panovníci. Na uherské straně král, kníže, palatýn a nejvyšší úředníci a soudcové a rady zemské, na straně české pak k tomu zřízení defenzorové (čl. 12).

Jezuité mají být zbaveni svého vlivu. Zakazuje se jim pobyt na území celé konfederace. Zakazuje se jezuitě ukrývat, využívat jejich diplomatických služeb, dosazovat je do úřadů, obecních rad, atd. Je nepřipustné být jim vůbec naslouchat. Ten, kdo by porušil tyto zákazy, měl být vypovězen ze země.(čl. 13).

Pokud by některá z konfederovaných zemí požádala o pomoc proti nepříteli členy konfederace a takováto pomoc do království českého nebo zemí sjednocených byla vypravěna, sebrané vojsko bylo povinno podrobit se velení českého krále, nejvyššímu purkrabímu a jiným nejvyšším úředníkům, soudcům zemským a generálům. Vojáci byli placeni ze strany vysílatele. Od vojáků se vyžadovala přísná kázeň. Zakazuje se obsazovat ležení panská a rytířská sídla, svobodná města, kostely, fary, mlýny a nemocnice. Nábor i propouštění vojáků byl svěřen zemským stavům (čl. 14).

Je vysloveno přání spolunažívat v rámci dobrých sousedských vztahů, k čemuž mělo vést též včasné odstranění různých rušivých momentů a třecích ploch mezi partnery konfederace, berouce v potaz možnost rozšiřování okruhu spojenců. V rámci toho bylo dohodnuto vyhledat dokumenty potvrzující stará práva uherské země a tyto navrátit do Uher (čl. 15).

Je stanovena zásada věrnosti, přátelství, dobrovolnosti svazku. Stará nepřátelství a zášť mají být zapomenuty (čl. 16). To vše má přispět ke konsolidaci vztahů mezi stavy – účastníky konfederace.

Je řešena otázka odsouzených a proskribovaných osob. Stanoví se zákaz takové osoby ponechávat na svém území. Procesní pravidla, která mají platit na území všech konfederovaných zemí, jsou rovněž stanovena. Účastníci konfederace jsou povinni vrátit odsouzenou osobu na místo, kde byla odsouzena, pokud by uprchla na jejich území. Právo udělit milost náleželo panovníkovi a vrchnosti, avšak se souhlasem vrchnosti země, kde došlo k odsouzení (čl. 17).

Konečně se stanovuje nynějším a budoucím knížatům povinnost potvrdit konfederaci a podle ní spravovat konfederované země. Takovému panovníkovi náležela moc a právo, svobodně se mohl bránit proti jakémukoli nepříteli, avšak se souhlasem všech konfederovaných zemí. Pokud by porušil své povinnosti, stavům je vyhrazeno právo na odpor. Je zdůrazněno, že stavům náleží jejich moc a svobody (čl. 18). V článku 18 se projevují monarchomachické myšlenky, které našly vyjádření v právu odporu vůči králi, pokud by panovník konfедераční ujednání nedodržel. Vyvázání ze závazku vůči králi tedy nastávalo ipso facto. Dle tohoto ustanovení panovníci při korunovaci byli povinni přísahou se zavázat k dodržování ustanovení této smlouvy o spojení. Myšlenka monarchomachů je zde zakotvena v ostřejší podobě než v České konfederaci z roku 1619 uzavřené mezi státy Koruny české.

Závěrečná část nás informuje o složení slibu a přísahy ze strany českého krále a stavů. Smlouva je stvrzena podpisy a připojením pečeti.

Z porovnání obou českých znění konfедераčního česko-uherského ujednání je na první pohled patrné, že Slavatův text je podstatně kratší. Vedle obsáhlosti, která je u Pavla Skály ze Zhoře často způsobena květnatostí barokního stylu, liší se oba texty mnohdy i obsahem. Ten je buď

stejný, ale u Slavaty často zkrácen, čili nejsou zde obsaženy všechny podrobnosti či konkretizace určitého druhu pomoci, nebo jde o různorodé obsahy. Dlužno dodat, že Skálova verze se (nakolik to jsme schopni posoudit) více-méně shoduje s latinským originálem se kterým pracuje Š. Krivošík. Na následujících stránkách uvádíme rozbor shod a odlišností obou českých verzí.

Nejprve v následující tabulce shrnujeme tematickou či obsahovou shodu jednotlivých článků obou verzí.

Článek	Shoda nebo rozdílnost v tématu a obsahu
1	rozdílné téma
2	rozdílné téma
3	rozdílné téma
4	rozdílné téma
5	shodné téma, Slavatův text se ale týká pouze závěru tohoto článku u Skály
6	shodné téma, u Slavaty užší rozsah
7	rozdílné téma
8	rozdílné téma
9	rozdílné téma
10	rozdílné téma, u Slavaty určitá podobnost jen k druhé polovině článku u Skály
11	rozdílné téma
12	shodné téma, u Slavaty užší rozsah
13	rozdílné téma
14	rozdílné téma
15	rozdílné téma
16	rozdílné téma
17	rozdílné téma
18	u Slavaty chybí

Tabulka č. 1: rámcová shoda a rozdílnost znění Česko-uherské konfederace u V. Slavaty a P. Skály ze Zhoře

Již z takto povrchního pohledu je zřejmé, že jde o dva velmi odlišné texty, které si vyžadují podrobnější rozbor. Na dalších stránkách pokus o takový rozbor předkládáme, přičemž vždy vycházíme z kratšího textu Slavaty a snažíme se najít jemu odpovídající ustanovení u Skály.

Čl. 1: Obsahová složka článku 1 Slavaty se nenalézá v žádném článku Skály.

Čl. 2: Článek 2 Slavaty je obsahově stejný jako článek 3 Skály, avšak u Skály se nalézá ve středu jeho článku za středníkem. Obsah první a poslední věty Skály u Slavaty není.

Čl. 3: V článku 3 Slavaty uvedený pojem „generální defenzi“, která by se měla nařídit a která by byla v hotovosti v čas potřeby, se u Skály nenalézá. U Skály lze pouze nalézt pojem „defenzi“ v článku 2 poslední věta, která měla být nařízena pro případ napadení některé země a vyžadovala odsouhlasení vojenské pomoci ze strany ostatních členů spolku. Podobnost článku 3 Slavaty a článku 2 Skály tu je, avšak pojem „generální defenze“ u Skály použit není.

Čl. 4: Slavatův článek 4 není totožný s článkem 4 Skály. V článku 4 se u Slavaty setkáváme se slovy „odstoupení“ od konfederace nebo „kapitulací činiti“; takovýto člen má být ztrestán pro crimine laesae majestatis. Slavatův článek 4 je pak rozšiřován či konkretizován články: 8, kde lze nalézt slova „zdvihati“, „rozloučil“ se s konfederací, „v nic obraceti usiloval“, čl. 11, kde nacházíme formulaci „nemá se pokoušeti“, a čl. 13. Podobnost s výše uvedeným Slavatovým textem lze nalézt v článku 2 první větě, u Skály, kde se hovoří „od smlouvy...lživě odpadnouti“, dále „konfederací této naší přímě či nepřímě rušiti“, a článku 5 „konfederací tuto rušiti“, což je třetí věta za dvojtečkou.

Samotné znění, že takovýto člen má trestán být pro crimine laesae majestatis, se u Skály nenachází.

K. Adamová uvádí, že „není jasné, jak to mělo být v případě , kdyby například český král, sedmihradský kníže, atp. vystoupili z konfederace“.⁶¹ A vskutku – ani v jednom z námi porovnávaných textů nenacházíme ustanovení, které by se zabývalo odstoupením od konfederace ze strany panovníka či knížete. Na místě je připomenout, že tato konfederace není již čistě stavovskou konfederací, neboť panovník zde vystupuje jako strana – účastník tohoto ujednání. Avšak při podrobném zkoumání článku 18, poslední věta, Skály, kde je stanoveno „pro lepší pak potvrzení konfederací této **i zdržení jistší všeho toho, cokoli se svrchu píše, bude povinen a zavázán** každý nový král neb kníže...“ vidíme, že panovník byl zavázán i v tomto směru, čili nesměl z konfederace odstoupit.

⁶¹ ADAMOVI, K., K otázce česko-rakouského a česko-uherského..., s. 85

Otázky také vyvolává formulace nalézající se u Slavaty „pro crimine laesae majestatis“ (u Skály se pojem urážky majestátu nachází v článku 18, ovšem ve zcela jiné souvislosti – v případě odmítnutí poslušnosti vůči vrchnosti porušující právo konfederace **nemají** být „neposlušní“ pro urážku majestátu stiháni). Připomínáme, že účastníkem konfederace je i panovník. Pokud by tedy panovník odstoupil od konfederace, byl by ztrestán „pro crimine laesae majestatis“. Jak by však mohl být ztrestán tento panovníkův čin jako zločin proti (královskému) majestátu, když tímto královským majestátem byl on sám? Nabízi se odpověď, že podle Slavaty již onen „majestát“ nenáleží panovníkovi, nýbrž stavům, státu, nebo snad nejpřesněji – konfederaci samotné. Odlišnost od textu u Skály i od souvislosti, v jaké je tam zločin urážky majestátu zmíněn, spíše potvrzuje domněnku, že jde o Slavatovu dezinterpretaci.

Čl. 5: Obsahovou shodu nalézáme v článku 5 Slavaty i Skály. Obsahová složka u Slavaty je však užší. Slavatovo znění koresponduje s článkem 5 Skály, částí poslední věty. U Slavaty je napsáno slovo „žádný“, zatímco u Skály je podrobně rozepsáno kdo: „král, kníže a pán“. Při srovnání těchto odlišností nám vychází, že, pomineme-li poddané – lid nepolitický, nemohl to být podle Slavatova znění ani prelátský stav. Zatímco u Skály, díky podrobné konkretizaci jednotlivých osob (slovo žádný se váže hned na krále a jiné tam vyjmenované osoby) by pak preláti – jako stav politický, tímto ustanovením nebyly vázáni a dostalo by se jim pravomoci jako jediným bez souhlasu ostatních členů konfederace začít válku, apod. jak je v článku 5 Skály uvedeno. Jak je nám známo, v českých zemích prelátský stav po husitských válkách byl vyřazen jako politický stav, avšak v Uhrách preláti jako politický stav fungovali. To nás vede k domněnce, že je zde skryta možnost obejít a použít jejich síly v citlivých otázkách, nebo zda se naopak nepočítalo s eliminací prelátů jako politického stavu v Uhrách po vzoru českých zemí. Je konečně i možné, že došlo toliko k opomenutí autorů připsat za uherskou stranu i preláty.

Čl. 6: První část věty prvé článku 6 Slavaty je téměř totožná (Skála vyjmenovává některé povinnosti a zákazy navíc) s částí věty třetí za

dvojtečkou článku 5 Skály, avšak obsah další části věty článku 6 Slavaty se nachází v článku 3 Skály, větě první (u Skály je ale podrobnější). Obdoba třetí věty článku 6 Slavaty týkající se rodin, které by „za příčinou často dotčené konfederací aneb povinností své ke zkáze přišli“, slibující takto postiženým ze strany sjednocených zemí finanční zaopatření, se u Skály nikde nenachází. Podle článku 6 Slavaty, věty třetí, se o takovouto rodinu měla primárně postarat ta země, ve které měl živitel rodiny inkolát.

Čl. 7: Jednotlivosti ze znění článku 7 Slavaty nelze dohledat v žádném článku Skály.

Čl. 8: Článek 8 Slavaty, jak bylo již řečeno, rozvíjí článek 4 tamtéž (viz komentář k článku 4 Slavaty). Závěr věty článku 8 Slavaty lze pak nalézt implicitně v článku 2, věta poslední, u Skály pod slovy „vespolek narovnání a snešení stane“.

Čl. 9: Článek 9 Slavaty rozšiřuje jeho článek 3, přičemž v obou případech je použito pojmu „generální defenzí“. Tento pojem se u Skály nenachází. U něj se setkáváme jen s pojmem „defenzí“, a to v článku 2, poslední větě (podrobněji viz výklad k článku 3 Slavaty).

Čl. 10: Obdobu článku 10 Slavaty nenajdeme v žádném článku u Skály, a to ani implicitně.

Čl. 11: Článek 11 Slavaty rozvíjí nebo konkretizuje články předcházející (srovnej předcházející výklad k článku 4). Formulace „...čelilo proti konfederaci se nemá pokoušeti...“ u Skály se nenachází.

Čl. 12: Články číslo 12, jak u Slavaty, tak u Skály, pojednávají o témže tématu. U Skály nacházíme více podrobností, zatímco Slavata je abstraktnější. Oba hovoří o osobách, které by působily jako jistý smírčí sbor, jenž by řešil vnitřní záležitosti konfederace. Rozdíl ve formulacích obou textů spočívá v tom, že podle Slavaty tyto osoby měly být jmenovány – „osoby jisté jmenovány býti mají“ (první část článku 12), zatímco u Skály, věta druhá, je uvedeno, že tyto osoby mají být volené – „...a kdyby se v určité místo osoby k tomu zvolené sjely...“. To představuje značný rozdíl a mohlo by se zdát, že slovo volba v sobě nese jisté prvky demokratičnosti, což však můžeme

vzhledem k neustálenosti tehdejší terminologie jen stěží posoudit. Každopádně není stanoveno konkrétněji, kdo má tyto osoby jmenovat či volit, z jakých vrstev obyvatelstva mají být vybírány, není stanoven jejich počet ani určena jejich pravomoc. Záležitosti, které se měly řešit, jsou u Slavaty uváděny v obecné rovině – „ještoby různice porovnat, o věcech konfederací se dotýkajících konsultirovati...“. Skála oproti Slavatovi rozlišuje řešení problémů mezi konfederací a jednotlivými členy na důležitější a méně důležité. V případě problémů závažných zapojuje do řešení kromě těchto osob osoby další, a to přímo panovníky a nejvyšší hodnostáře na straně uherské (krále, knížete, palatýna a nejvyšší úředníky a soudce a rady zemské), na české straně pak defenzory.

Čl. 13: Článek 13 Slavaty rozšiřuje článek 5. V článku 13 je uvedeno „...nemá žádný bez rady a vůle všech konfederirovaných...“ a v článku 5 pak „...nemá žádný bez společného sjednocených dovolení...“. Tak lze jednoznačně dovodit, že v obou těchto případech (článcích) se stanovují otázky, o nichž se musí rozhodnout se souhlasem všech členů konfederace. V článku 13 je dále uvedeno „válku začínati, rozbroj aneb k tomu podobné věci tropiti...“, v článku 5 pak „válku tropiti“. Rozšíření článku 5 článkem 13 je z těchto vět patrné. Obsahovou složku článku 13 Slavaty lze nalézt v článku 5, větě první Skály, kde se píše „...bez vědomí pak, vůle a snešení všech království a zemí sjednocených, aby žádný z nás konfederantů...“(zde je vyjádření společného souhlasu), a dále „...žádné války ...zdvihnouti a začítí nemohl a moci té neměl...“ (již samo slovo „začítí“ podtrhuje to, že článek 13 Slavaty a 5 Skály jsou identické svým obsahem).

Čl. 14: Obsahovou složku článku 14 Slavaty nalézáme v článku 5 Skály, větě druhé. Ze znění Slavatova textu je navíc uveden jistý společný orgán – generál, s čímž se u Skály nesetkáváme. V obou případech, jak u Slavaty, tak u Skály, z textu lze dovodit, že nebyl vyžadován společný souhlas členů spolku k obraně země v případě nenadálého nepřátelského vpádu. Slavata je podrobnější, když píše: „...tehdy jeden každý lid svůj na vlastní hranice vésti, tam klásti...“, zatímco u Skály je tato otázka řešena v obecnější rovině v článku 5, konec věty druhé: „...nepříteli svému dle

možnosti způsobem obhajitelným odpor činiti...“. Na straně druhé Skála je podrobnější v článku 14, který konkrétně určuje velení nad vojskem vyslaným na pomoc napadené zemi a konkretizuje povinnosti vojáků, jejich omezení (zákaz vstupu vojska do určitých lokalit a míst), atd.

Čl. 15: V článku 15 Slavaty jsou konkretizována ustanovení týkající se vojenského kontingentu a jeho rezerv. V případě napadení více konfederovaných zemí, po důkladném posouzení situace, se počítalo s rozdělením vojenského kontingentu na tři a více dílů, přičemž mělo být pamatováno také na zálohu. S něčím takovým se u Skály nesetkáváme.

Čl. 16: V článku 16 Slavaty je zakotvena věčnost konfederace. Věčnost konfедераčního ustanovení se měla vztahovat na potomky a dědice. Totéž nalézáme u Skály v článku 4, věta první, a v samotném závěru listiny, ve větě první. Rozdílnost pak spatřujeme v tom, kdy a kde měla být konfедераční smlouva čtena – dávana ve známost. Slavata píše na „všech místech“, zatímco Skála „při všech obecních sněmích“. Podobné jsou formulace týkající se generálního sněmu, který se měl scházet každých pět let, nebo podle potřeby, a měl řešit vzniklé problémy v konfederaci. Rozdíly však vidíme v tom, jak přistupovat k jednotlivým článkům-artikulům konfедераční smlouvy, jak je vykládat, případně měnit. Slavata píše, že „...jakžby toho potřeba ukazovala, vysvětleny býti mohli...“, Skála je však konkrétnější, když k tomu, co uvádí Slavata, přidává „...aneb dotčení artikulové podle potřeby a případnosti časův tehdejších v něčem se rozšířiti...“.

Čl. 17: V článku 17 Slavata píše, že nic, co se pojí s konfederací, nemá být na újmu starým právům a privilegiím žádné ze smluvních stran. Nic takového ve Skálově textu nenalézáme.

Oba texty mají úvodní část. U Viléma Slavaty je kratší a v podstatě obsahuje jen odkaz na to, že je uzavírána konfederace. U Skály je úvod obsáhlejší; mimo jiné je v něm poukazováno na údajné dřívější snahy o navázání těsnějších vztahů mezi uherskými a českými stavy.

V textu Pavla Skály ze Zhoře je celkem 18 článků. U Viléma Slavaty o jeden méně, tedy 17 článků. Zejména obsah článků 1, 7, 10, 15, 17 Slavaty se nenachází u Skály. Naopak zejména obsah článku 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 17 Skály se nenachází u Slavaty.

Pro přehlednost dále uvádíme na následujících dvou stránkách dvě tabulky zachycující vzájemný vztah obou zkoumaných textů. Je-li v pravém sloupci uvedena nula (0), materie není zmiňovaná, či není zmiňovaná v celé šíři (v první tabulce, vzhledem k odlišnému rozsahu uvádíme nulu ve druhé tabulce jenom v případech, kdy se u Skály probíraná materie nezmiňuje u Slavaty nikde). Je-li číslo uvedené v závorce, je souvislost paradoxní (srov. předchozí výklad).

Obsah (téma) článku u Slavaty	se nachází	u Skály ve člancích
1	→	0
2	→	3
3	→	0, 2
4	→	0, 2, 5, (18)
5	→	5
6	→	0, 3, 5
7	→	0
8	→	0, 2
9	→	0, 2
10	→	0
11	→	0
12	→	12
13	→	5
14	→	0, 5
15	→	0
16	→	4, závěr
17	→	0

Tabulka č. 2: popis toho, kde se ve znění Česko-uherské konfederace podle P. Skály ze Zhoře nachází obsah (téma) jednotlivých článků této konfederace ve znění podle V. Slavaty.

Obsah (téma) článku u Skály	se nachází	u Slavaty ve člancích
1	→	0
2	→	3, 4, 8, 9
3	→	2, 6
4	→	16
5	→	4, 5, 6, 13, 14
6	→	0
7	→	0
8	→	0
9	→	0
10	→	0
11	→	0
12	→	12
13	→	0
14	→	0
15	→	0
16	→	0
17	→	0
18	→	(4)
Závěr	→	16

Tabulka č. 3: popis toho, kde se ve znění Česko-uherské konfederace podle V. Slavaty nachází obsah (téma) jednotlivých článků této konfederace ve znění podle P. Skály ze Zhoře. Hodnotu „0“ uvádíme jenom tam, kde nelze nalézt shodu či podobnost se žádným článkem.

Oproti textu Skály, který výslovně označuje závěrečnou část slovem „Závěrek“, Slavata tyto partie textu nijak zvlášť nenadepisuje.

U Slavaty jsou dva články očíslovány stejnou číslicí – 5 – a žádný číslicí 4. Nelze dovodit, zda jde o tiskovou chybu ve vydání textu J. Jirečky, z něhož jsme čerpali, nebo o chybu autora textu Viléma Slavaty. V našem rozboru označujeme první z těchto článků číslicí 4.

Chyby nalézáme též v textu Pavla Skály ze Zhoře. Jako příklad uveďme faktickou chybu v dataci konání generálního sněmu v Praze, který byl ukončen 30. dubna 1620. Ve vydání K. Tieftrunka, které máme k dispozici, je uvedeno datum 31. březen 1620. Je-li to chyba autorova, či vydavatelova, nelze určit.

Za konfедераčním ujednáním je u Slavaty ještě přiložen text dvou zvláštních artikulů, kterým toto ujednání bylo potvrzeno, a další náležitosti jako vyslání poselstva k Turkům, apod. Tyto zvláštní artikuly u Skály nenacházíme, z textu lze pouze dovodit, že jednání generálního sněmu v dubnu 1620 v Praze po přijetí, či lépe řečeno ratifikování konfederace se končilo v tom směru, že byly projednány ještě dva body jednání sněmu, nikoliv artikuly. Shodný je jeden bod jednání s artikuly v tom, že má být vysláno poselství do osmanské říše. Skála ve svém následujícím textu však píše, že článek 2 královské propozice odkazuje na konfедераční ujednání článku 7, kde se hovoří o snaze usilovat o spojení s dalšími zeměmi.

Z výše provedeného srovnání je patrné, že rozdílnost obou verzí je až zarážející. Jakoby se Slavata místy záměrně vyhýbal jistým problémům (např. otázka jezuitů), a to již z důvodu, že se mu to jako prohabsbursky orientovanému přičilo. Z dnešního pohledu ovšem nelze říct, že by tím stavovské straně škodil – srov. přesun „majestátu“ na konfederaci jako takovou (což lze vidět jako zárodek dnešního pojetí právního státu) nebo ostatně i pomnutí výpadů vůči jezuitům. Jistým, byť částečným a nedostatečným vysvětlením může být i to, že text byl sepsán později a na

základě německého textu, který však nijak nspecifikuje. To vše ovšem jenom poukazuje na paradoxy historie jako vědy – i takto neúplný text jeho Paměti (z povahy věci subjektivních) nám dnes slouží za jeden z hlavních historických pramenů.

3.3.2. K některým vybraným otázkám

3.3.2.1. Otázka obrany, financování vojsk, velení

Problém organizování účinné obrany stavovských práv proti Habsburkům a také Turkům a zájem na zkonsolidování stavovské konfederace, která se právě vytvářela, zaujímaly v ustanoveních smlouvy přední místo. V konfederaci je přirozeně zakotvena vzájemná vojenská pomoc, jednak ve formě obecné povinnosti „generální defense“ (srov. však rozbor článku 3 Slavaty) pro případ potřeby, dále pak „proti všem nepřátelům“, a to i v případě napadení kteréhokoli člena konfederace. V tomto případě se útočník považoval za společného nepřítele všech konfederovaných členů.

K upřesnění rozsahu vojenské pomoci přistoupily smluvní strany velmi brzo. „Po poradách v Praze 2. a 25. dubna 1620 na dotaz Gabriela Bethlena a uherských stavů o stanovení počtu vojáků v souvislosti s realizací článku 2 smlouvy (podle Skály – pozn. AL) byl tento článek konkretizován podle návrhu českých stavů a 14. července 1620 potvrzen i uherskými stavy v Banské Bystrici.“⁶²

Konkrétní kontingent byl v Praze 25. dubna stanoven tak, že „Uhři mají dáti pomoci sami od sebe, Sedmihradčanů v to nepotahujíc, 5 000 pěchoty a jízdy a k tomu 2 000 hejduků. Proti tomu království české a země

⁶² KRIVOŠÍK, Š., Príspevok k dejinám, ..., s. 161-162

přivtělené Uhrům 3000 pěchoty a 1 200 jizdy, Hořejší Rakušané i Dolejší po 3000 jizdy i pěchoty“.⁶³

Konkretizace článku 2 (podle Skály) spočívala v tom, že byla ujednána a stanovena pomoc „ve formě čtyřstupňového systému. Po první výzvě se poskytne pomoc v počtu 4 000 vojáků, po druhé a třetí výzvě ten samý počet, spolu tedy 12 000 vojáků, a v krajním případě jsou ochotni se spojencem žít i umírat‘ (čl. 2), to znamená poskytnout pomoc se všemi možnými ozbrojenými silami“.⁶⁴

Otázka financování vojsk zaujímala ještě důležitější místo v konfедераčním ujednání. A to proto, že v této době za prvé ozbrojené síly byly jediným a nejúčinnějším prostředkem vládnoucích tříd v Čechách i v Uhrách pro realizaci jejich stavovských práv a svobod, a za druhé v tomto období se mocenské spory neřešily bojem šlechtických ozbrojených skupin, nýbrž pomocí silně vyzbrojených a početných žoldněřských armád. Tedy ve zkratce: bez peněz nebylo vojáka. Toto vydržování žoldněřských vojsk jako rozhodující síly proti Habsburkům stálo ohromnou sumu peněz. Do této doby vyzbrojování žoldněřských vojsk bylo povinností stavů vůči panovníkovi, a to zejména i za válek s Turky. Proto se otázka financování stala předmětem řady porad a rozhodnutí, např. „na generálním sněmu v Praze, zemském sněmu v Bratislavě, v Banské Bystrici a v různých aktech směřujících k získání prostředků ze sekularizovaného církevního majetku, atd. v této době“⁶⁵ a stala se nanejvýš aktuální už i vzhledem k neustálému nebezpečí ze strany Turků, kterého se Habsburkové snažili také využít k znemožnění spojení mezi českými a uherskými stavy. Proto také zde byla tendence ze strany sedmihradského knížete G. Bethlena a uherských stavů získat od členů tohoto konfедераčního ujednání co nejvíce finančních prostředků (dále viz. smlouva se Sedmihradskem). Šlo především o

⁶³ PAVEL SKÁLA ZE ZHOŘE, *Historie česká*, Praha 1984, s.247

⁶⁴ KRIVOŠÍK, Š., *Prispevok k dejinám...*, s. 162; odkazované ustanovení se nachází v článku 2 Skály.

⁶⁵ KRIVOŠÍK, Š., *Prispevok k dejinám...*, s. 162

prostředky, které doposud poskytovaly Habsburkům zejména české země na účely obrany proti Turkům.

Je však třeba dodat, že finanční částky určené k ochraně uherského území přispívaly též k obraně „české půdy“. Již tedy z principu věci bylo nutné vydávat peníze na ochranu svého území proti nepříteli bez ohledu na to, zda-li jsme byli součástí habsburské monarchie či nikoliv. Navíc Uhry skutečně asi nebyly schopny dál se bránit bez jistých finančních příspěvků, což se ze strany Uher i ozývalo: „budou neskonale vděčny za všechnu pomoc příšlou z českých zemí“. Jiří Thurzo, jedna z předních postav horního Uherska (nyní Slovensko), se dožadoval pomoci vůči tureckému nepříteli těmito slovy: „Žalostný je stav zbytků království uherského. Třeba jim pomoci, když tu jde o baštu, která hájí samé markrabství moravské i celou křesťanskou obec.“ A na to z české půdy zazněly věty: „Podle vzorů předků, kteří Vám vždy udělovali pomoc proti Turkům, poskytneme Vám i nadále svou podporu proti společnému nepříteli.“⁶⁶ Je však pravdou, že mnoho osob se stavělo proti této pomoci. Tak například známý Mikuláš Dačický z Heslova, měšťan kutnohorský, se stavěl proti každé pomoci posílané do Uher „snad také proto, že jako účastník tažení r. 1595 pod vedením Petra Voka z Rožmberka poznal zhoubnost vleklých bojů.“⁶⁷ Dačický pak ve svých Pamětech s velkým uspokojením popisuje uzavření příměří roku 1608, kdy píše, že „vojna a válka mezi císařem křesťanským Rudolfem, českým a uherským králem, a Turkem a pohanem vzniklá, kteráž po zrušeném příměří okolo 14 let pořád trvala a mnoho lidí z obojí strany a peněz – zvláště Čechuom pohnala, na ten čas je spokojena; nebo z obojí strany těžko bylo, a Uhři jsa lidem vojenským a cizozemským soužení, pokoje a příměří té války žádostivi byli a vyhledávali, což se snad vykonalo; a příměří s Turkem svoleno a učiněno do let 20. Co kdo dobyl, to aby držel, vězňové z obojí strany, aby osvobozeni a propuštěni byli, Uhři a Turci, aby

⁶⁶ Vše MACÚREK, J., REJMUŠ, M., České země a Slovensko ve století před Bílou horou. SPN, Praha 1958, s.127

⁶⁷ POLIŠENSKÝ, J., HRUBEŠ, J., Turecké války, uherské povstání a veřejné mínění předbělohorských Čech. In: Historický časopis, VII, 1, SAV, Bratislava 1959, s. 101

spolu svobodně handlovali, oba potentátové, aby dary se uctili. – Země uherská je krchovem Evropy.“⁶⁸

V průběhu války v Uhrách proti Turkům, kterou zdědil Ferdinand I. po Jagelloncích, se ukázalo, že ani finanční zdroje Ferdinandových zemí, ani příspěvky z Říše nestačí na krytí výloh, spojených s obranou turecké hranice. V posledních letech Ferdinandovi vlády „byly jeho příjmy benátskými vyslanci odhadovány na 3 milióny zlatých ročně (z toho rakouské země platily 1,5 miliónu, české země 1 milión a ze zbývající části Uher šlo půl miliónu zlatých). I když polovina šla na úroky a dluhy, přesto roční výdaje na válku s Turky jsou odhadovány na 1,5 miliónu zlatých.“⁶⁹

Ztráta těchto příjmů byla též příčinou, proč se Ferdinand II. stavěl proti tomuto konfедераčnímu ujednání. Nejen výnos daní, ale i jiné důchody přispívaly na společné potřeby habsburské říše, tím i na uherské pevnosti a vydržování jejich posádek, především však na splácení dluhů, které vzešly z válek proti Turkům. Tyto příjmy, které byly nakonec použity nejen proti Turkům, ale i proti stavovským povstáním, měly rostoucí tendenci a na počátku 17. století se královský majetek rovnal jedné desetině až jedné osmině českého království.⁷⁰ Uherští feudálové se snažili za těchto nových podmínek, které stanovila konfederace, zachovat si obdobné pozice jako měl dříve habsburský dvůr. Tj. z těchto prostředků, které vynakládali na svoji armádu, vytvořit si sílu jak proti Habsburkům, tak proti Turkům. Tedy i v rámci konfederace chtěla uherská šlechta přenést břemeno a povinnost obrany státu na žoldnéřská vojska financovaná členy konfederace. Sám kníže Bethlen „ve svých listinách a instrukcích poukazoval na těžkosti a neochotu uherských stavů přispívat finančními prostředky na tvoření ozbrojených sil a v souvislosti s těmito financemi, že za tyto stejné peníze se

⁶⁸ M. DAČICKÝ z HESLOVA, Paměti, vyd. A. Rezek, Praha 1878, s. 213

⁶⁹ POLIŠENSKÝ, J., Turecká otázka..., s. 271-272, Srov. též ILLINGOVÁ, E., POLIŠENSKÝ, J.: Turecká otázka a veřejné mínění předbělohorských Čech, Dějepis ve škole, 6, Praha 1958, s. 245

⁷⁰ Srov. POLIŠENSKÝ, J., HRUBEŠ, J., Turecké války..., s. 78, GINDELY, A., Geschichte der böhmischen Finanzen von 1526 bis 1618. H. Geyer, Vídeň 1971, s. 9

dá v uherských podmínkách postavit dvojnásobný počet žoldnérů jako v Čechách, a že se tak vytvoří zároveň síla, která ovlivní i postoj Turků“.⁷¹

Není se čemu divit; již dříve uherská šlechta často na sněmech mluvila o vysvobození středního Podunají z turecké moci, ale vyhýbala se přinést jakékoli oběti ze své strany, odmítala se osobně účastnit bojů, poskytovat nutné finanční prostředky a dokonce, zejména v pozdějších dobách, ještě před konfедераčním ujednáním, se spojovala s Turky a hledala u nich oporu ve svých zápasech s vídeňským dvorem.⁷²

V článku 6 konfедераční listiny (podle Skály) se český král ve jménu všech ostatních konfederovaných členů zavazuje vyplácet 50 tisíc tolarů na udržování uherských hraničních opevnění a na vydržování strážných jednotek v těchto pohraničních oblastech. Spojenci se dále zavázali poskytnout další finanční prostředky na možnou opravu uherských pohraničních opevnění. I v tomto případě se G. Bethlen musel často domáhat plnění závazku.

To se projevovalo i v tom, že „oproti smluvnímu stanovení kurzu peněz – 70 grejcarů za 1 tolar – později ze strany českých stavů byl navrhován kurz 140 grejcarů za 1 tolar“.⁷³ Přitom na generálním sněmu v dubnu 1620 bylo konkrétně dojednáno, že „mince aby na obě, jak v Království českém a zemích přivtělených, tak i v Království uherském a v sedmihradské zemi v jedностejné ceně brána byla“.⁷⁴ Dohoda tedy s uherskými stavy stanovila, že tyto kurzy mají být stejné pro české země i Uhry.⁷⁵

Na kontrolu toho, zda finance poskytované členy konfederace uherským stavům a Bethlenovi budou užity na vojenské potřeby, tedy na

⁷¹ KRIVOŠÍK, Š., Príspevok k dejinám..., s. 163

⁷² MACÚREK, J., Dějiny Maďarů..., s. 146

⁷³ KRIVOŠÍK, Š., Príspevok k dejinám..., s. 163

⁷⁴ PAVEL SKÁLA ze ZHOŘE, Historie česká. Praha 1984, s. 247

⁷⁵ Vzhledem k velké rozmanitosti a nestejně kvalitě oběživa i k neustále se měnící relaci mezi zlatem a stříbrem byly v této době už nutné úřední měnové kurzy, určující platnost různých mincí.

vyplácení žoldu a udržování přihraničních opevnění, předpokládala smlouva zřízení kontrolního orgánu, který se měl skládat z kontrolních komisařů.

V článku 14 Skály je zakotvena zásada, že žold najatým vojákům bude vyplácen ze strany vysílatele. V tomto článku je také pamatováno na otázku velení a disponování s vojenskými jednotkami, na zřízení jakési vojenské rady jako orgánu vojsk konfederovaných zemí, jejímž úkolem bylo koordinovat akce a potřeby spojeneckých vojsk. Po zkušenostech s chováním žoldněřských vojsk z minulých dob bylo stanoveno, že činnost žoldněřů při výkonu jejich povinností musí být taková, aby nepřinášela zemi zkázu místo ochrany. Článek 14 zvláště upozorňuje na to, že žoldněřům je třeba zamezit ve vstupu do šlechtických kurií, svobodných měst, chrámů, far, mlýnů, apod. a od nedisciplinovaných třeba armádu očistit jejich propuštěním.

3.3.2.2. Otázka náboženská⁷⁶

Ideologickou integrací na rozhraní 16. – 17. století se v celoevropském měřítku stává reformace a protireformace. Různé hnutí a směry se v této době halily do náboženského roucha, české a uherské stavy nevyjímaje. Habsburkové spojili svou politiku s katolickou církví, která sekularizací přišla v těchto zemích o značný majetek a protireformací se snažila o jeho navrácení. Na druhé straně, hájící reformaci, stojí české a uherské stavy, aby neztratily nejen získané církevní majetky, ale především své stavovské výsady a svobody. I tato shoda, přihlášení se obou stran, tedy českých a uherských stavů, do tábora protestantismu, sehrála úlohu v jejich sblížení. Je však pravdou, že v Čechách byla náboženská problematika a odpor proti habsburskému dvoru vyhraněnější.

První zprávy o sympatiích s reformačním učením na půdě uherského státu máme již z počátku 20. let 16. století. Katastrofa u Moháče, v níž spolu s králem zahynula většina vyšší uherské hierarchie (oba arcibiskupové a 5 biskupů), za ní následující volba dvou králů a jejich

⁷⁶ Srov. MACÚREK, J., Dějiny Maďarů..., KRIVOŠÍK, Š., Príspevok k dejinám...

zápasy o trůn urovnaly reformaci v Uhrách cestu úplně. Státní a církevní moc neměla za současných vnitřních zápasů vůbec vlivu na víru poddaných. Žádný ze zvolených králů se nestaral o obnovení náboženské jednoty. Jejich snahou bylo získat co nejvíce stoupenců bez ohledu na jejich náboženské přesvědčení. Byly nuceni udržovat co nejlepší styky s vlastními hnízdy protestantského učení, tj. s městy, která jediné jim mohla poskytnout vydatnější finanční prameny a přispět k uskutečnění politických plánů. Zatímco papežská kurie nespěchala s obsazením uprázdněných uherských biskupských míst, nižší osiřelé duchovenstvo nebylo s to postavit se novému učení. Uherští magnáti se k tomuto učení přidávali ochotně a otevřeně a stávali se jeho významnými protektory na svých panstvích. Na odpor katolické církve narážela reformace jistou dobu jen na určitých místech (např. v Kremnici, Bánské Bystrici).

V Sedmíhradsku propukala reformace přičiněním Jana Hontera a M. Pemflingera již od počátku dvacátých let, ale definitivně ovládla situaci ve čtyřicátých letech 16. století.

Co se týče organizace protestantské církve, je třeba říci, že se tvořila pomalu. Jednotliví kazatelé sami nevěděli, jak daleko mají jít ve svých reformních snahách. Jako první z uherských evangeliků se organizovali sedmíhradští Sasové, kteří za svou věrouku přijali augšpurskou konfesi a již roku 1552 dosáhli legitimního uznání své církve státem. Protestantské hnutí augšpurské konfese se omezilo v Uhrách v podstatě jen na obyvatelstvo německé a slovenské. Mezi Maďary, v Podunají, Potisi i v Sedmíhradsku, se brzy reformační hnutí odvrátilo od směru Lutherova a podleгло v 60. letech vlivům kalvínským, a to tak, že reformované učení se stalo mezi Maďary vyznáním národně - maďarským. Ještě než došlo k definitivní organizaci církve reformované, objevilo se mezi Maďary v Sedmíhradsku a východních Uhrách hnutí unitářské. To se v šedesátých letech 16. století zorganizovalo ve zvláštní církve a v Sedmíhradsku dosáhlo uznání státem.

K rekatolizaci dochází přijetím zákonů, které měly upevnit katolickou církve v Uhrách, vydaných sněmem v roce 1548. V této době zde katolická církve měla slabé postavení. Nové pokusy o povznesení katolické

církve v Uhrách jsou spojeny se jménem nástupce Bláhova na arcibiskupském stolci, F. Forgáče, a se jménem kaločského arcibiskupa Jiřího Draskoviče. Jejich přičiněním se navrátili do Uher jezuité (1586). Za pomoci dvora pak byly posilovány pozice katolíků v zemské správě, na vyšších úřadech a na místech vrchních vojenských velitelů. V této době dochází ke srážkám mezi katolíky a evangeliky. Situace se vyhrotila roku 1603, kdy se svolením dvora odňal generální kapitán v Košicích hrabě Barbiano Belgiojoso košický dóm tamním protestantům. V zápětí zakázal konat ve městě protestantskou bohoslužbu, svatby, křty a pohřby a vynutil si od protestantských kazatelů příslib, že do 6 týdnů opustí město. Proti tomu protestovalo několik měst a bylo vysláno poselství, aby poukázalo na náboženský utisk. Toto poselství však na císařském dvoře nebylo přijato.

Uherský sněm, který byl zahájen v březnu r. 1604 a skládal se s výjimkou biskupů a prelátů téměř výlučně ze stavů protestantských, se jich sice zastal a žádal písemné potvrzení náboženských svobod, ale Rudolf II. připojil na žádost uherské hierarchie a radu arciknížete Matyáše k 21 článkům, na nichž se uherský sněm usnesl, z vlastní moci ještě článek 22., v němž požadavky, jemu uherskými protestanty předložené, ostrým způsobem odmítl, potvrdil všechny zákony vedené v Uhrách od sv. Štěpána ve prospěch katolické církve, stará ustanovení sněmovní proti nekatolíkům z doby Ludvíka Jagellonského, a konečně nařídil, aby všichni, kteří by se příště na sněmu dotkli náboženských otázek, byli trestáni jako rušitelé veřejného pokoje. Výbojný postup protireformace se zastavil počátkem 17. století na chvíli za povstání Bočkajova. Vídeňským mírem z 23. června 1606 nabyli uherští protestanti opět náboženské svobody a rovnoprávnosti s katolíky; nařizovalo se jim, aby protestantům byly vráceny jejich někdejší chrámy s podotčením „aby nebyla zkrácena svoboda katolíků“. Avšak svoboda víry byla dána pouze protestantským magnátům, protestantské šlechtě, svobodným královským městům, císařskému vojsku, nikoliv však poddaným, a omezovala se jen na vlastní Uhry. Roku 1608 při korunovaci arciknížete Matyáše na krále uherského si uherští protestanti sice vymohli, že také všem měšťanům a poddaným bylo dovoleno svobodně vyznávat víru, nicméně velkostatkářské rody, které přecházely od počátku 17. století stále

více ke katolické církvi, chtěly působit na vyznání svých poddaných a nechťeli trpět na svých panstvích nekatolické chrámy a bohoslužby.

Je zajímavé, že v konfедераčním ujednání mezi českými a uherskými stavy se otázky náboženské dotýká pouze jedno ustanovení - článek 13 (u Skály). Tento článek požaduje především přísný zákrok proti jezuitům, „...aby byly na věčné časy ze všech států konfederace vykázáni“, a zakazuje komukoli a jakýmkoli způsobem tyto osoby skrývat. Tento článek dále stanoví zákaz činnosti těchto osob ve všech orgánech státu. V neposlední řadě se zakazuje každému pod hrozbou konfiskace majetku, zbavení hodností a zhanobení trestem nespolehlivosti, aby od osob katolického duchovního stavu přijímal pomoc, radu nebo práva.

Na závěr dodejme, že jezuité byli útočnou zbraní katolické církve, papežů a reakčních katolických feudálů. Jezuité tvořili jakousi pátou kolonu ve vnitřním uspořádání toho kterého státu, mající přitom ohromný vliv a významné postavení. Proto přísné a radikální ustanovení smlouvy vůči jezuitům z hlediska zájmů budoucí konfederace jsou pochopitelné.

Ustanovení článku 13 sledují i to, aby dominantní účast katolické církve na správě států byla eliminována.

3.3.2.3. Otázka vzájemného vydávání provinilců

Smlouva v článku 17 (u Skály) upravuje některé trestněprávní otázky ve vztahu mezi státy stavovské konfederace. V tomto článku se především rozlišuje mezi osobami odsouzenými a osobami proskribovanými, tedy těmi, které byly postaveny mimo zákon. Toto rozlišení v subjektech trestní činnosti je důležitou stránkou uvedeného článku smlouvy. Lze konstatovat, že zásady trestního práva a procesu v Čechách a Uhrách byly v této době v podstatě shodné, zejména pokud jde o osobní a hmotné následky trestné činnosti.⁷⁷

⁷⁷ KRIVOŠÍK, Š., Príspevok k dejinám..., s. 171

Nejzávažnější činy příslušníků stavů (velezrada, atd.) se trestaly smrtí a konfiskací majetku. Avšak procesní pravidla dávala příslušníkům stavů možnost vyhnout se trestu smrti útekem za hranice země a návratu za příznivějších podmínek politické situace. Majetek zůstal v každém případě již zkonfiskovaný. Na tyto případy myslí ustanovení článku, kde se hovoří o odsouzených.

Pod osobami proskribovanými se rozumějí osoby, které se dopustily těžkých provinění vůči veřejnému pořádku a bezpečnosti. Byly to však osoby patřící k nemajetným třídám (poddaní, zchudlí šlechtici a jiní). Trestní represe v tomto případě byla namířena proti každé nepohodlné osobě, proti buřičům a především proti poddaným, kteří se bouřili proti útlaku.

Zásadní význam mělo to, že uvedená ustanovení o těchto osobách ve smyslu článku 17 měla i zpětnou účinnost – retroaktivitu, protože se vyhlášovalo, že se vztahují na osoby, které byly již odsouzené. Tyto osoby se považovaly za odsouzené a proskribované na celém území stavovské konfederace. V článku 17 je pak stanovena povinnost konfederovaného státu osobu vydat a vrátit na místo, kde byla odsouzena, pokud by uprchla na jeho území. Dále byla stanovena zásada, že bez vědomí krále nebo jiné vrchnosti státu, kde byla osoba odsouzena, neměla právo udělit milost vrchnost jiného státu, kam se odsouzená osoba uchýlila. Právo udělit milost bylo vyhrazeno panovníkům – se souhlasem stavů a šlechty – a jiným vrchnostenským osobám každé zúčastněné země konfederace zvlášť.

Je třeba říci, že tento článek směřoval především proti pohlavárům katolické církve, spřízněným s politikou Habsburků, a na další příslušníky feudalit, kteří se ukázali jako odpůrci konfederace. Tento článek je zároveň dokladem všeobecné tendence stavů oslabovat královskou moc.

Jako nejdůležitější se však jeví, že tímto ustanovením byly v rámci stavovské konfederace z trestněprávního hlediska položeny základy jedné trestněprávní oblasti.

3.3.2.4. Otázka státoprávních poměrů a zabezpečení ustanovení smlouvy⁷⁸

Významné pro tuto otázku jsou svým obsahem ustanovení, kterými vládnoucí třídy konfederovaných zemí zřídily orgány konfederace, vymezily pole jejich působnosti, ustanovily způsob řešení války a míru a vytvářely opatření na konsolidaci vztahů mezi stavy - účastníky konfederace. V člancích konfедераčního ujednání se pamatovalo i na možnost a způsob dalšího rozšíření řad účastníků konfederace a na způsob a potřebu uspořádat některé zahraničněpolitické otázky, zejména poměr vůči Turkům.

Česko-uherská konfederace vznikla na začátku 17. století a jejím hlavním úkolem bylo vytvořit takovou mocenskou bázi, která by mohla účinně odporovat habsburskému absolutismu. V tomto případě došlo k vytvoření svazu států bojujících o udržení samostatnosti.

Charakter trvalého spojení je ve smlouvě vyjádřen na více místech. Proklamovalo se, že se uzavírá ve jménu králů, stavů a jejich potomků jako věčné a nezrušitelné spojenectví.

Společný cíl, sledovaný stavovskou konfederací, jasně a jednoznačně naznačoval organizaci a zabezpečení obrany vlastního území, vlastní státní samostatnosti. Tomuto cíli byla podřízena ta společná opatření vojenského, finančního, obchodního rázu apod., která měla zaručit úspěch sledovaného cíle.

Článek 1 (u Skály) uváděl a charakterizoval územní a osobní vymezení účastenství v konfederaci. Podle územního vymezení do konfederace vstupovalo České království, Uherské království, Sedmihradské knížectví, arcivévodství Dolnorakouské a Hornorakouské. U Českého království byly zvlášť vyjmenovány země českého království, a to markrabství moravské, vévodství slezské, markrabství Horní a Dolní Lužice; u Uherského království byla jen všeobecně uvedena další království připojená ke koruně a u Sedmihradska části Uherska připojené k Sedmihradsku.

⁷⁸ Srov. KRIVOŠÍK, Š., Příspěvek k dějinám..., s.174- 175

Podle osobního vymezení smlouva uváděla českého a uherského krále, sedmihradského knížete, knížata, vévody atd. ostatních zemí a zvlášť a důrazně stavy všech zúčastněných zemí.

Z výše uvedeného vyplývá, že šlo o spojení stavovských monarchií. Z hlediska politického a ústavního je tento moment důležitý, protože odráží i snahu o omezení královské moci a o zabezpečení pevného politického a mocenského postavení feudálních stavů.⁷⁹

Hrozba odbourávání stavovských práv v českých a uherských zemích znamenala hrozbu pro samostatnou státní existenci, proto stavy těchto zemí vystupovaly s různými opatřeními, jimiž se snažili omezit mocenskou rozpínavost Habsburků a chránit a posilovat své postavení. K takovým opatřením patřilo i zrušení dědičnosti českého trůnu pro Habsburky a volba Fridricha Falckého za českého krále a jiné. Obdobná opatření činili i uherští stavové, kteří již na bratislavském sněmu navrhovali Bethlena za uherského krále, což se pak na sněmu v Bánské Bystrici stalo, a to mimo jiné i proto, že Ferdinand II., jako uherský král, nesouhlasil s plánovanou konfederací.

Na tomto principu přistupuje smlouva k řešení otázek války, obrany, útoku a míru. Tyto záležitosti konfедераční smlouva vyjímala z kompetence jednotlivých členských států. Rozhodnutí, respektive stanoviska v těchto otázkách předpokládala podle článku 5 Skály předběžné vědomí, vůli a souhlas členských států konfederace a podle článku 4 Skály shromáždění zástupců konfederace. Výjimkou pro vstup do válečných akcí byl případ, kdy byl některý člen napaden. Za těchto okolností napadená země měla právo ba povinnost, aby zdvihla své zbraně vůči nepříteli.

Jak je vidět, z podstaty konfederace vyplývá, že jednotlivé země si zachovávaly i nadále své vlastní zákonodárné a výkonné orgány. Avšak pro koordinování společných cílů a úloh si spojenci zřídili orgán, který lze spatřit v článku 4 Skály, jenž stanovil, že po souhlasu všech spojenců se má na určitém místě a v určený čas konat generální sněm. Tento orgán, složený

⁷⁹ Srov. KRIVOŠÍK, Š., Príspevok k dejinám..., s.174- 175

z delegátů všech účastníků konfederace, měl za úkol řešit všechny závažné problémy týkající se zájmů konfederace a jejich jednotlivých členů.

Pro případ, že by se mezi stavy konfederovaných zemí vyskytla nedorozumění, podle článku 12 Skály měla být ustanovena speciální komise. Další část čl. 12 Skály předvíдалa vytvoření ještě užšího sboru ochránců zájmů stavovské konfederace.

V zahraničních otázkách si účastníci konfederace vytyčily i uspořádání svých vztahů k Turkům. V článku 7 Skály bylo stanoveno, že k Portě bude vyslána delegace, která nejenom měla obnovit mír s Turky, ale získat též záruky bezpečnosti pro budoucnost.

Zahraněčně politické cíle a úpravu vztahů k jiným státům sledovala i další ustanovení smlouvy. V zájmu dalšího posílení konfederace a získání protihabsbursky orientovaných sil si dávala smlouva v článku 3 Skály možnost zájemcům vstoupit do svazku konfederovaných zemí. Zde se jasně promítá snaha o teritoriální rozšíření konfederace. Na sněmu v Banské Bystrici vystoupil hrabě E. Thurzo a informoval účastníky o vážném zájmu Anglie, Nizozemí, Švýcar, Pruska a Litvy přistoupit ke konfederaci, což se setkalo s obrovským nadšením. Hrabě též předložil opisy listů, ve kterých tyto státy projevovaly zájem o připojení ke konfederaci a obracely se na českého krále. K. Adamová připomíná, proč opisy listů, které byly určeny panovníku, předkládá sněmu uherský diplomat a proč byl sněm seznámen s opisy, a nikoli přímo s originály. Není tak zcela jasné, do jaké míry měly tyto státy skutečný zájem o připojení ke konfederaci – v případě Anglie mohl anglický král jednat přímo se svým zetěm Fridrichem Falckým. Je tedy otázkou, zda takové originály vůbec existovaly. Není vyloučeno, že ze strany údajných zájemců šlo o úmyslné taktizování, aby si neuzavřeli možnost vyjednávání, případně spolupráce, jak se stranou evangelických stavů, tak se stranou stavů katolických.⁸⁰

Každopádně podmínkou pro vstup do česko-uherské konfederace, kterou podle Skály ukládal článek 3, byla povinnost přísahou se zavázat

⁸⁰ ADAMOVI, K., K otázce česko-rakouského a česko-uherského..., s. 84

k plnění závazků vyplývajících z obsahu smlouvy a vůbec podporovat společné akce konfederace.

4. Konfederace se Sedmihradskem

4.1. Postavení Sedmihradska ve střední a východní Evropě na rozhraní 16. - 17. století

Pozůstatky Sedmihradska (Transylvánie) lze nalézt v dnešním Rumunsku v jeho střední a severozápadní části. Je to kraj situovaný v oblouku Jižních a Východních Karpat. Již v raném středověku toto knížectví pociťovalo rostoucí vliv svého západního souseda, mohutného uherského státu. Od počátku 11. století sklouzávalo do jeho mocenské sféry stále silněji. Svou autonomii však zcela neztratilo ani poté, kdy se stalo přímou součástí uherského státu.

Od 15. století se Sedmihradsko ocitá v průsečíku mocenských výbojů Turků a Habsburků. Po složité rošádě zahrnující i polský trůn stává se nakonec knížetem Sedmihradska Jan Zikmund jakožto vazal Turecka, zároveň uznaný Habsburky (Drinopolský mír 1568).⁸¹

Na počátku 17. století význam tohoto státního útvaru vzrůstá. Sedmihradsko té doby bylo stále závislým státem osmanského Turecka, které mu však ponechávalo značnou míru autonomie, která spočívala mimo jiné v tom, že kníže sedmihradský byl volen domácími stavy z domácích rodů a tureckými úřady byl jen potvrzován. „Sedmihradsko tvořilo unii tří

⁸¹ Drinopolský mír uzavřený mezi císařem Maxmiliánem II. a Turky ukončil zápas o uherskou korunu mezi prohabsburskou a protureckou stranou (sultán Süleyman formálně podporoval syna Jana Zápoleského Jana Zikmunda). Jan Zikmund se tomuto ujednání podřídil, tedy zřekl se nároku na uherský trůn a císař Maxmilián II. ho za to uznal sedmihradským knížetem. Srv. MACŮREK, J., Dějiny Maďarů...

politických národností, k nimž patřila maďarská šlechta, Sékelové a němečtí Sasové. Tito byli „zemskými ‚stavy‘, rovnoprávnými činiteli státní moci“.⁸²

Růst významu Sedmihradska započal již ve druhé polovině 16. století. Sedmihradský kníže Štěpán Báthori se dokonce roku 1576 stal polským králem. Polsko bylo neopominutelným hráčem na politické scéně, tudíž se nelze divit, že se o přízeň nového panovníka ucházeli jak Habsburkové, tak turečtí vládcové. Po Zikmundu Báthorim, jenž v Sedmihradsku vládl v letech 1594-8⁸³ a posléze rezignoval, se knížectví zmocnili Habsburkové, kteří se ihned, tak jak jim to bylo vlastní, snažili o potlačování vnitřní samosprávy, stavovských práv i náboženských svobod, které se vztahovaly nejen na evangelíky, ale také na katolíky.

Ve všech zemích, kde Habsburkové postupovali tímto způsobem, začal se brzy zdvíhat odpor postižených vrstev obyvatelstva. Do čela hnutí odporu v Sedmihradsku se dostal muž jménem Štěpán Bočkaj, který do té doby působil co by poradce ve věcech knížectví sedmihradského u dvora císaře Rudolfa II. v Praze.

„Nevíme, jaké byly první příčiny povstání tohoto kalvína proti Habsburkům, ale byly asi více povahy stavovské a osobní nežli náboženské. Zdá se, že Bočkaje popuzovalo, když jeho hlas v Praze neměl při poradách o sedmihradských záležitostech náležitého významu a císařský dvůr nedbal jeho výstrah a pokynů.“⁸⁴ Domácí obyvatelstvo snášelo nedobře nejen oficiální kurz habsburského dvora, ale stejně tak trpělo svévoli a přehmaty Habsburky dosazených správců a velitelů. Aktivita Štěpána Bočkaje se v té době rozprostřela do značné šíře. Navázal kontakty jak s domácími pány, tak se sedmihradskou diasporou v Turecku i jinde. Jeho odboj se tak nedotýkal už jen habsburských exponentů v Sedmihradsku, ale zasahoval přímo zájmy

⁸² MACÚREK, J., Dějiny Maďarů..., s. 159

⁸³ V letech před svou rezignací se Zikmund Bathory rozhodl spojit s císařem ve válce proti Turkům. Na základě dohody potvrzené sedmihradským sněmem v létě 1595 se po vymření Bathorovců mělo Sedmihradsko stát dědičnou habsburskou državou. K tomu srov. MACÚREK, J.: Zápas Polska a Habsburků o přístup k černému moři na sklonku 16. stol. Praha 1931, s. 3-110.

⁸⁴ MACÚREK, J., Dějiny Maďarů..., s. 160

císaře na mezinárodním poli. Místem porovnávání sil se staly především Horní Uhry. Poloha dnešního Slovenska ukázala se být významnou branou jak k Moravě a Čechám, tak k Rakousům. Značná nestabilita – politická, sociální, náboženská – k vpádům z různých stran přímo vybízela, i když Bočkaje nelze přímo vinit ze snah o uchvácení tohoto území. Spíše šlo o jakousi arénu, kde se měl odehrávat zápas o stavovské svobody i osobní výhody, ale také o svobodu víry.

Bočkaj, od února roku 1605 již sedmihradský kníže, dosáhl značných vojenských úspěchů, když se mu podařilo ovládnout nejen Sedmihradsko, ale upevnit své postavení také na levé straně Dunaje a dokonce nájezdy na moravské pohraničí znepokojovat Habsburky.

V této fázi bojů se Bočkaj dočkal podpory osmanského vládce, který, vítaje potíže Habsburků, mu udělil Uhry i Sedmihradsko v léno (červenec 1605). Toto všechno, i příslib turecké pomoci sedmihradskému knížeti, znepokojilo habsburský rod natolik, že skrze arciknížete Matyáše nabídl Bočkajovi mír, který byl po delších jednáních 23. června 1606 uzavřen ve Vídni a následně v listopadu roku 1606 byl uzavřen s Turky. Matyášův úspěch znamenal počátek jeho mocenského vzestupu, dlužno dodat nepříliš vítaného císařem Rudolfem. Tato krize habsburské dynastie vyústila do stavovského hnutí, iniciovaného především zeměmi Koruny české a moravskými stavy. Tento odpor vyústil posléze i do formy otevřeného i ozbrojeného povstání, což vedlo ke konfrontaci mezi Matyášem a Rudolfem. Vůdců povstání, kteří uzavírají konfederaci 1. února 1608 v Bratislavě, využil pak arcivévoda Matyáš k podpoře své politiky proti Rudolfovi. K této konfederaci maďarské se připojili moravští stavové, zatímco ostatní země Koruny zůstaly Rudolfovi věrné. Je na místě dodat, že tato iniciativa moravské stavovské opozice byla zosobněna Karlem ze Žerotína, který již před tím naléhal na připojení se k bratislavské konfederaci.⁸⁵

Rozmachu se však dočkalo i Sedmihradsko, které posunulo své hranice na západ do uherského území až k Tise. Udržení územních zisků

⁸⁵ Srov. BAHLCKE, J., Konföderation ..., s. 241

v Potísi, byť na úkor Uher, se stalo nosným motivem sedmihradské politiky za Bočkaje i za jeho nástupců Bethlena a Rákótzioho.

4.2. Politické snahy a vojenské akce sedmihradského knížete G. Bethlena⁸⁶

Krátkou pozornost je třeba věnovat G. Bethlenovi, neboť právě on patřil k těm, kteří ovlivnili vznik jednotlivých konfедераčních ujednání a politickou situaci na území střední Evropy.

Po smrti Jana Zikmunda usedl na sedmihradský trůn G. Báthori a po něm jeho dřívější chráněnc Gabriel Bethlen, jemuž se podařilo dosáhnout uznání habsburským císařským dvorem, který však nepřestal vzbuzovat v Habsburcích obavy. Ti se domnívali, že by tento ambiciózní vládce mohl jednou usilovat třeba i o uherskou či českou korunu, v čemž asi nebyli daleko od pravdy. Stále proto vyvíjeli snahu Bethlena odstranit a Sedmihradsko pevněji připoutat ke svým držávám. Spolehlivou cestou jak nepříteli oslabit se císařskému dvoru jevila možnost rozštěpit šiky stojící za Bethlenem nabídkou a podporou protikandidáta na sedmihradský stolec.⁸⁷ Zároveň byla vyvíjena horečná diplomatická aktivita v Cařihradu, za účelem poškodit Bethlena v očích tureckého sultána a jeho rádců. Ve snaze zachránit co se dá, vydal Bethlen Turkům důležitou pevnost v Lipové⁸⁸, a to proti vůli většiny šlechty. Vojenská akce, kterou musel podniknout, aby Lipovou dobil a mohl vydat Turkům, velmi poškodila jeho reputaci u dosavadních spojenců a zároveň posílila závislost sedmihradského knížete

⁸⁶ Srov. zejm. DANGL, V., Bethlen proti Habsburkům, Slovo k historii 37, Praha 1992.

⁸⁷ Tímto protikandidátem byl Jiří Drugeth z Humenného.

⁸⁸ Ztráta tohoto hradu měla za následek nejen ztrátu prestiže ale narušila tímto jednodolitost pevnostního systému země.

na sultánovi. Gabriel Bethlen tak získal pověst muže, kterému jde o udržení trůnu za každou cenu.⁸⁹

Ve stejné době se začala politická situace v Evropě komplikovat a dávala tušit blížící se střetnutí mezi katolicismem reprezentovaným Habsburky a reformací. Roku 1618 začala první fáze třicetileté války, nazývaná jako „česká válka“. Za oběma tábory se začaly utvářet spojenecké bloky po celé Evropě, takže brzy bylo jasné, že spory mezi protestantskými českými stavy a katolickými Habsburky přerostou ve velký mezinárodní konflikt evropského významu.

Protihabsburský odpor rychle sílil i v Uhrách. Absolutistické tendence a rekatolizační snahy habsburských vládců nahrávaly sedmihradskému knížeti Bethlenovi, který se snažil využít nespokojenosti obyvatelstva a nechuti k osobě Ferdinanda II. Začal se proto nabízet jako jeho možný nástupce a získal k tomu podporu části uherských protestantských velmožů. To, co se dělo v českém království, velmi brzy upoutalo Bethlenovu pozornost. Ten v té době již uvažoval o získání české koruny. Příznivé hospodářské situace Sedmihradska, o kterou se též zasloužil, využil k zbrojení a vpád do Uher nenechal na sebe dlouho čekat. Jedním z cílů této akce bylo spojení Sedmihradska a Uher v jeden stát pod jeho absolutistickou vládou.⁹⁰ Vojenské akce na Slovensku-Horních Uhrách započaly 1. září 1619. Oficiálním zdůvodněním byla obrana náboženských, stavovských a osobních svobod. Turečtí protektoři přislíbili svému vazalovi, který byl povinen požádat je o souhlas se svými akcemi, pomoc, a to i přesto, že Turecko mělo v té době mírovou smlouvu s Ferdinandem II. Oslabení habsburských pozic jim bylo nicméně velmi vítané.

Výzvy k uherským stavům na podporu českých a moravských stavů nezůstaly nevyslyšeny a brzy se rozběhla konfедераční jednání. Do svých

⁸⁹ DANGL, V., Bethlen proti Habsburkům, s. 3- 5

⁹⁰ To představovalo vizi znovu sjednocených Uher v hranicích říše Matyáše Korvína, avšak v rozdílné podobě. Korvín spoléhal na vlastní mocenské prostředky, zatímco Bethlen kalkuloval s výhodným vývojem situace a vyhýbal se riziku. Srv. Janáček, J., Komentáře. In: Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká. Praha 1984, s. 363

plánů zapojil Bethlen v Košicích téhož roku též hornorakouské stavy, když na poradě s nimi vytýčil hlavní program povstání a určil postup při jeho naplňování.

Bethlenova vojska již na konci roku 1619 obsadila Bratislavu. Sněm, který tam byl na prosinec svolán, přiznal Bethlenovi titul knížete Uher a znovu vyhlásil náboženskou svobodu. Ferdinand II. jeho úspěchy kupodivu potvrdil, čímž získal taktickou výhodu. Příměří⁹¹ s Bethlenem mu uvolnilo ruce pro boj s českými a moravskými protestanty a zároveň oslabilo spojení Bethlena s českými, moravskými, slezskými a hornorakouskými stavy. Toto spojení sice trvalo formálně dál, ale protihabsburské síly již zůstaly trvale oslabeny.

V létě 1620 svolal Gabriel Bethlen do Banské Bystrice sněm, který měl rozhodnout o míru v této části Evropy. Kromě zástupců českých, moravských a rakouských stavů se ho zúčastnili i zástupci polského krále a turecké Porty. K dohodě s vyslanci císaře Ferdinanda II. však nedošlo a ti sněm opustili. Po předběžném souhlasu tureckého sultána zvolili uherští stavové Gabriela Bethlena uherským králem.⁹² Zde byla ratifikována konfederace se Sedmihradskem, a tak došlo k oficiálnímu přistoupení Sedmihradska k Česko - uherské konfederaci.

4.3. Vývojové aspekty vedoucí k uzavření konfедераčního ujednání se Sedmihradskem

Gabriel Bethlen v rámci konfедераčního hnutí usiloval o vytvoření jednotného uskupení, které by bylo schopno odolat mocenským aspiracím Habsburků a územním nárokům Turecka. Již v druhé polovině roku 1619 nabízel Gabriel Bethlen spojení Moravanům, kteří tento návrh uvítali. Zdůraznili však, že podle textu České konfederace nemohou oni sami jednat

⁹¹ Příměří bylo uzavřeno v únoru 1620 a mělo platit do září 1620

⁹² DANGL, V., Bethlen proti Habsburkům, s. 14-15

bez ostatních sjednocených zemí o konfederaci s Uhry. Slibili však, že moravská deputace přednese tento Bethlenův návrh na nejbližším generálním sněmu zemí Koruny české.⁹³

Je třeba dodat, že již v roce 1614 se rakouská koruna usilovala o připojení Sedmihradska, kdy se koncem července přibližně 70 stavovských zástupců všech habsburských zemí sešlo do Horních Rakous do Lince na generální konvent, aby projednávalo tuto otázku s ohledem na turecké nebezpečí. Bylo zřejmé, že Matyáš usiloval o připojení Sedmihradska i za cenu nové války s Tureckem a dokonce zde našel jisté pochopení ze strany stavů pro tuto svou iniciativu. Avšak je třeba dodat, že stavy viděli v samostatném sedmihradském knížectví především obsáhlé politické a náboženské svobody, které byly garantovány tamní protestantské většině, jako důležitou podporu pro svůj vlastní boj s Habsburky. Z toho je patrné, že v této době se jednalo o velmi delikátní diplomatickou záležitost.⁹⁴

K nesporným integračním figurám stavovské opozice patřil G.E. Tschernembl, který zvláště pro Linecký generální konvent vyhotovil rozsáhlé historické a státoprávní dedukce nad Sedmihradskem. Jeho argumenty pak směřovaly k tomu, že královská iniciativa je v tomto směru přebytná a s ohledem na Turky nebezpečná.⁹⁵ Tím Matyáš utrpěl v Linci názorovou porážku.

Již na sněmu v Bratislavě v lednu 1620 byli přítomni zástupci ze Sedmihradska, kteří vyjednávali o připojení sedmihradského knížectví k česko-uherské konfederaci.⁹⁶

Oficiálně přistoupilo Sedmihradsko ke konfederaci až na sněmu v Banské Bystrici v létě roku 1620. Došlo k uzavření samostatné smlouvy mezi zástupci českých zemí, Uherska a Sedmihradska.

⁹³ Srov. ADAMOVÁ, K., K otázce česko-rakouského a česko-uherského..., s. 84

⁹⁴ Srov. BAHLCKE, J., Regionalismus..., s. 389

⁹⁵ Srov. BAHLCKE, J., Regionalismus..., s. 390

⁹⁶ Srov. ADAMOVÁ, K., K otázce česko-rakouského a česko-uherského..., s. 87

4.4. Vlastní smlouva

4.4.1. Obsah a rozbor smlouvy

Text smlouvy se skládá z úvodní části, na kterou bezprostředně navazuje 10 článků.⁹⁷

V konfедераčním ujednání je stanoveno, že tato konfederace má trvat na věčné časy (čl. 1).

Povinnost nečinit nic proti konfederaci a smluvním stranám a zároveň zákaz spolupráce s „domem Rakouským“ a nepřítelem je samozřejmostí (čl. 2). I zde je implicitně obsažena zásada práva na odpor proti panovníkovi (čl. 3). Povinnost podílet se na válce proti nepříteli je stanovena jen v obecné rovině – „nákladem všeobecným vedena“ (čl. 3). Ve smlouvě pak byl stanoven návrh uhradit ze strany stavů českého království 100 000 florinů⁹⁸ sedmihradskému knížeti, který, jak sám argumentoval, se dostavil na žádost stavů, a proto tímto žádá náhradu vynaložených výdajů (čl. 4).

Ustanovení konfедераčního ujednání poukazuje na uzavření dvacetiletého příměří mezi Habsburky a Turky a stanoví vyslat poselstvo k tureckému císaři-sultánovi k jednání (čl. 5).

Ve smlouvě je pak poukázáno na to, že před touto konfederací bylo království české a uherské spravováno a řízeno jedním králem, a to zejména „domem Rakouským“, a že jen země uherská dostávala od ostatních zemí

⁹⁷ Text smlouvy se Sedmihradskem se nalézá ve Slavatových Pamětech, díl II, s. 238-239. K problematice hodnověrnosti zde uvedeného textu srov. předchozí kapitolu.

⁹⁸ V textu této smlouvy je uvedena za částkou zkratka „fl.“ – jedná se o zkratku dřívější mezinárodně uznávané měny – zlatý florin z Florencie, dřívější platidlo, které se používalo k platbám ve Florencii, později v mezinárodním měřítku. V té době existovalo přibližně 300 druhů platidel.

habsburského soustátí finanční pomoc. V rámci zajištění finančních prostředků se žádá jako daň (kontribuce) ze strany G. Bethlena na udržení uherských hranic 300 000 florinů (čl. 6).

V konfедераčním ujednání je dále stanoveno, že pokud by byl překonán společnou pomocí rakouský dům, a tím tak zbaven svých dědičných zemí, aby pak jeho patrimonium – Horní a Dolní Rakousy, Štýrsko, Korutany a Kraňsko – připadly Uhersku (čl. 7).

Gabriel Bethlen usiloval rovněž o to, aby si zavázal smluvní strany k případné pomoci proti polskému králi⁹⁹. Tato povinnost, vztahující se především na Slezany, byla také promítnuta do této smlouvy (čl. 8). Povinnost případné pomoci j ještě rozšířena na krále českého a jeho spojence z řad již dříve konfederovaných zemí (čl. 9).

Na závěr se hovoří o písemném vyhotovení této konfederace a zaslání této listiny tureckému císaři (čl. 10).

4.4.2. Zvláštní artikuly

Sedmihradská konfederace z české strany byla ratifikována v dubnu 1620 na generálním sněmu v Praze a potvrzena těmito dvěma následujícími artikuly.¹⁰⁰

V prvním z nich se hovoří o tom, že Sedmihradská konfederace byla uzavřena ve městě Prešburce. Tímto článkem jsou stvrzeny a schváleny všechny články tohoto konfедераčního ujednání, které bylo uzavřeno mezi stavy království českého a vyslanci přivtělených a sjednocených zemí, knížetem Gaborem Bethlenem, jako knížetem Sedmihradska a Uherska, jakož i stavy uherskými a sedmihradskými. Je zde zaznamenáno, že po

⁹⁹ ADAMOVIČ, K., K otázce česko-rakouského a česko-uherského..., s. 87. Jednalo se o krále Zikmunda III. Vasa, který byl švagrem Ferdinanda II.

¹⁰⁰ Oba jsou uvedeny ve Slavatových Pamětech, díl II, s. 240

přečtení tohoto ujednání na generálním sněmu bylo vše stvrzeno pečetěmi a slibem rukoudání.

V dalším článku je pak uvedeno, aby co nejdříve bylo vypraveno poselstvo k tureckému sultánovi, které se mělo shromáždit v Košově v horních Uhrách. Dle tohoto článku na „...milostivé a líbezné vůli zůstavuje, kohož by ráčil chtít k takové legaci a poselství uvoliti a naříditi, kterýmžto osobám jistá instrukcí, vedle níž by se řídili a spravovali, dána býti má.“, čili zůstávalo na vůli českého krále, koho do delegace jmenuje a jaké instrukce k jednání jim dá.

4.4.3. K některým vybraným otázkám

4.4.3.1. Otázka vojenská, financování, ochrany příhraničních oblastí

Jak bylo již výše uvedeno v našem popisu jednání o přístupu k česko-uherské konfederaci, otázka finanční a vojenské pomoci, ve které se velmi angažoval sedmihradský kníže G. Bethlen, byla velmi komplikovaně dojednávána. Maje toto na vědomí, snažil se Bethlen o přesné vymezení závazků a povinností, vědom si ohromné spotřeby prostředků na obranu uherského území, zvláště příhraničních pásem, udržování a rekonstrukci pohraničních pevností a vydržování stálých žoldněřských vojsk v nich. Článek 6 stanoví konkrétní výši 300 000 florinů jako daň pro tyto účely. Domníváme se, že tato smlouva šla dál než ujednání česko-uherské. Neobsahovala již rozsah a konkrétní podobu případné vojenské pomoci (kontingentu), ale stanovovala jasnou finanční částku, která měla být použita na obranu uherského území dle nastalých potřeb. Je však důležité upozornit, že ve smlouvě není určen žádný kontrolní orgán, který by na užití dojednané částky dohlížel, případně spolurozhodoval o jejím použití, jak tomu bylo v ujednání česko-uherském. Stavům tak nezbylo než věřit, že Bethlen peníze nezneužije. Byly ostatně tlačeny do kouta tvrzením, že je v jejich vlastním zájmu a v zájmu celého křesťanstva Bethlenovi finančně přispět, a tím se zbavit nadvlády Habsburků a odvrátit turecké nebezpečí.

V opačném případě by to nejen pro zemi uherskou, ale celé křesťanstvo „k znamenité škodě a ublížení býti muselo“ (čl. 6).

4.4.3.2. Otázka územních nároků

Do popředí konfедераčního ujednání se promítají Bethlenovy snahy a cíle o vytvoření velkého zvláštního absolutistického státu. Nejprve chtěl spojit Sedmihradsko a Uhry pod svojí nadvládu, získat uherskou popřípadě i českou korunu, nyní se však jeho plány „oficiálně“ rozrostly o další území. Úspěšný vstup do války posílil jeho sebevědomí a naděje na dalekosáhlé zisky z celé kampaně. Šlo mu především o dědictví po poražených Habsburcích. Tyto nároky prezentoval již koncem září 1619 při oficiálních jednáních z českými direktory, kdy „požadoval okupaci Štýrska a značnou sumu peněz na udržování vojska“¹⁰¹. Tyto nároky byly samozřejmě pro českou stranu nejen nepřijatelné, ale i nesplnitelné. Čeští stavové jednak takovou sumu neměli a rozhodnout o rozdělení rakouských zemí bylo velmi riskantní z důvodu možné ztráty spojení rakouských stavů. S vojenskými úspěchy rostly i Bethlenovy ambice. Hned v listopadu roku 1619 jeho nároky tlumočilo sedmihradské poselstvo v Praze. Poslové již žádali po českém králi Fridrichu Falckém souhlas s připojením všech rakouských držav Habsburků, dále konkrétní peněžní pomoc ve výši 400 000 zlatých a navázání diplomatických kontaktů s Tureckem. Tyto požadavky byly stejně nesplnitelné jako předchozí. V této době však Bethlen byl pokládán za nejúčinnějšího spojence a český král Fridrich Falcký tudíž nemohl jeho požadavky jen tak odmítnout, aby nepřišel o jeho spojení. To se promítlo do ustanovení konfедераčního ujednání (čl.7), kde je stanoveno, že pokud by „společnou pomocí dům Rakouský přemožen a svých dědičných zemí zbaven byl...aby obojí Rakousy, Štýrsko, Karintie a Krain na uherskou zem připadly“ (čl. 7).

¹⁰¹ PAVEL SKÁLA ze ZHOŘE, Historie česká. Praha 1984, s. 363, komentář od J. Janáčka.

4.4.3.3. Otázka stanovení postoje vůči Polsku

V době, kdy přistupovalo Sedmihradsko ke konfедераčnímu ujednání, byla jiná situace než dříve. V této době Polsko již neválčilo s habsburskou monarchií o „přístup k černému moři“¹⁰², ale naopak bylo jeho hlavním spojencem. Po vypuknutí českého stavovského povstání proto logicky rostlo také nebezpečí na hranici česko-polské ze stany polského státu, jehož oficiální politika se rozešla s Čechy definitivně po ustanovení Fridricha Falckého za českého krále. I když polské vládní kruhy nevystoupily přímo proti Čechům, trpěly verbování vojska na polském území do služeb Habsburků a připouštěly vpády tzv. lisovčků na území Slezska, Moravy a Horních Uher. Cílem bylo především v nastalé situaci znemožnit, aby především Slezané a Moravané vyslali své pluky na hlavní bojiště, tj. do Čech a Rakous. Kromě toho tyto vpády činěné i do Horních Uher měly odradit G. Bethlena od spolupráce s Čechy a Moravany.¹⁰³ Jeho obavy z vpádu polských sborů do Horních Uher Bethlena přinutily hledat spojence a přivedly ho až k podpisu konfедераčních svazků. Spojenectví rakouského a polského trůnu bylo v té době již stvrzeno příbuzenstvím, což také nebylo zanedbatelné. V konfедераčním ujednání je tato záležitost zmíněna. Z těchto důvodů povinnost v případě válečného konfliktu postavit se proti Polsku platí zejména pro Slezsko (čl.8). Podtržením této povinnosti je pak článek 9, který zavazuje k pomoci českého krále i „jiní k král. českému připojení obligirovati se mají“ (čl. 9) Toto ustanovení nás motivuje k úvahám, zda by nesplnění těchto závazků českým králem mohlo vést až k vypovězení poslušnosti ze strany stavů.

¹⁰² Srov. MACÚREK, J., Zápas Polska a Habsburků..., s. 125. Zápas o západní černomoří koncem 16. století mezi Polskem a Habsburky se skončil roku 1601.

¹⁰³ Srov. MACÚREK, J., REJMUŠ, M., České země a Slovensko..., s. 141

5. Závěr

Konfederaci uzavřenou mezi českými a dolnorakouskými stavy (Česko-dolnorakouská) můžeme považovat za mezinárodní smlouvu mezi zeměmi České koruny a Dolními Rakousy. Šlo o smlouvu, která sledovala především obranné cíle. Prvky charakteru ústavněprávního se promítly do smlouvy jen ojediněle. Smlouva je obecné povahy - nejsou zde konkrétně řešeny otázky vojenské vzájemné pomoci ani náplně vztahů mezi jednotlivými zeměmi. Na základě této smlouvy se mělo vytvořit „volné sdružení suverénních států, svazek zemí spojených společným zájmem“¹⁰⁴, kterým byla obrana před nepřítelem, ochrana stavovských privilegií a evangelické víry. Tato smlouva byla sjednána evangelickými stavy bez souhlasu panovníka. Příprava a přijetí tohoto konfедераčního ujednání, bez ohledu na stanovisko panovníka, je příkladem uvedení do praxe zásady, že všechna moc pochází od evangelických stavů a že panovník jim v žádném případě není nadřazen. Logickým se pak jeví, že prosazování této zásady se přičilo a bylo ostře kritizováno jak ze strany habsburských panovníků, tak ze strany katolické církve. Právo stavů na odpor vůči panovníkovi zde není výslovně zakotveno, avšak z textu jej lze dovodit. Podrobně jsou upraveny cíle konfederace a opatření k ochraně konfедераčního sjednocení.¹⁰⁵

Povahu mezinárodní smlouvy měla též konfederace uzavřená mezi českými a hornorakouskými stavy. Z česko-hornorakouské konfederace však vyplývá, že je výrazně ústavněprávním dokumentem. Tato smlouva není dokumentem uzavřeným, v budoucnu se počítá s jejím případným rozšířením a obohacením. Doplnky a změny v ustanoveních neměly být ovšem v rozporu se základními myšlenkami konfедераčních smluv.

¹⁰⁴ ADAMOVÁ, K., K historii evropského..., s. 58

¹⁰⁵ Srov. ADAMOVÁ, K., K historii evropského..., s. 58

V této konfederaci je zakotveno právo stavů na odpor vůči panovníkovi a zároveň z řady ustanovení této smlouvy lze vyvodit podstatné omezení panovníkových pravomocí. Zdůrazňuje se, že členské státy si ponechávají svůj právní řád.¹⁰⁶

Svou obsahovou a koncepční složkou se obě smlouvy poměrně silně od sebe odlišují.

Ani v jedné z obou konfederací nenacházíme ustanovení o tom, zda mohli členové konfederace vystoupit či ne. Pro obě je pak charakteristické, že obsahují nutnost respektovat práva ostatních členských států a že dohody nemají být nikomu ze členů ke škodě. Obě ujednání byla uzavřena „na věčné časy“ a počítalo se s tím, že každých pět let bude text konfederací čten na generálním sněmu a vždy na místních zemských sněmech, aby byla ujednání stále připomínána.¹⁰⁷

„Česko-rakouské konfедераční smlouvy byly zajímavým dokladem řešení česko-rakousko-uherského soustátí pod vládou jakýchsi ‚generálních stavů‘, v němž neobyčejně silně působil nizozemský příklad“.¹⁰⁸

Uzavření česko-rakouských smluv ze srpna roku 1619 bylo výrazem připojení Horních a Dolních Rakous k českému stavovskému povstání a výrazem rozhodnutí těchto zemí postavit se proti Habsburkům.

Obě konfederace jsou také výrazem snahy pevněji ukotvit země Koruny české v mezinárodních vztazích. Představují pokus otevřít již dříve přijatou Českou konfederaci a nalézt tak spojence, kteří by v době utváření evropských velmocí mohli být zárukou, že český stát nejen že nezanikne, ale bude i nadále hrát důstojnou roli.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Srov. ADAMOVÁ, K., K historii evropského..., s. 58

¹⁰⁷ Srov. ADAMOVÁ, K., K historii evropského..., s. 58-59

¹⁰⁸ KAVKA, F.: Bílá hora a české povstání, Praha 2003, s. 204

¹⁰⁹ Srov. MALÝ, K., Změny státního zřízení..., s. 76

Také česko-uherská konfederace představuje dokument stavů reprezentující jejich společný boj proti Habsburkům a záruky jejich privilegií. V této smlouvě byly nastíněny otázky budoucího soužití, jak na poli zahraničněpolitickém, nebo na poli vnitropolitickém, hospodářském a státním. Byla zakotvena zásada společné obrany před vnějším i vnitřním nepřítelem a zřízen orgán společného velení vojsk. Do kompetence konfederace náležela otázka mírového jednání, války a příměří. Jednotně se upravil poměr k Turkům a zájemcům o vstup do konfederace. V oblasti vnitropolitické se smluvní strany pokusily konsolidovat poměry obnovením starých dohod a privilegií a odstranit zároveň všechny dřívější a současné neshody. Také se realizovala dohoda o jednotném kurzu peněz, o poskytnutí finančních prostředků na uherské hraniční opevnění a zřídil se orgán na kontrolu použití těchto finančních prostředků. Tímto konfедераčním ujednáním byl rovněž odstraněn vliv jezuitů v orgánech konfederace. Vytváří se nejvyšší orgán konfederace ve formě shromáždění konfederace a další orgány a komise, sbor defenzorů, který je povolán k řešení problémů, sporů a neshod mezi státy konfederace, ale i mezi jednotlivými příslušníky feudálních tříd. Z právního hlediska byla vytvořena jedna trestněprávní oblast. Konfederace se vyhláší na věčné časy a je zakotveno právo na odpor vůči panovníkovi. Konfederace českých a uherských stavů byla jako ve výše uvedených konfederacích pokusem zorganizovat odpor proti Habsburkům, která se nerealizovala v plné míře ani tehdy, kdy to bylo nejvíc potřebné – na Bílé hoře. Po porážce českých stavů na Bílé hoře ke konci roku 1620 toto konfедераční ujednání zaniklo. I když trvala velmi krátce, svou existencí a činností má významný podíl ve snaze českých a uherských stavů vytvořit hráz proti rozšiřujícímu se absolutismu Habsburků v zájmu zachování samostatnosti uherského a českého stavovského státu.

Sedmihradská konfederace je typem smlouvy sledující obranu před vnějším a vnitřním nepřítelem, společnou vojenskou pomoc a s ní související finanční zajištění ze strany všech konfederovaných zemí na uhersko-tureckém pohraničí. Náboženské aspekty jsou ponechány stranou.

Stanovuje závazek nečinit nic proti konfederaci a smluvním stranám. Je zde zdůrazněno významné postavení sedmihradského knížete G. Bethlena, bez jehož vědomí bylo v podstatě zakázáno přistoupit k jakémukoli vyjednávání s jinou zemí. Z kontextu je cítit, že dohoda sleduje především osobní zájmy knížete. To je patrné např. z požadavku zavázat si smluvní strany k případné pomoci proti polskému králi. Dohoda je namířena „proti domu Rakouskému“ a zároveň se zde promítá myšlenka monarchomachů o oprávněném odporu proti panovníkovi, který má být veden „nákladem všeobecným“. Lze říci, že se zde plánuje i nové územní uspořádání rakouských dědičných držav. Ve smlouvě je totiž zakotven požadavek G. Bethlena na připojení obojích Rakous, Štýrska, Korutan a Kraňska k uherskému království. Rýsuje se zde i nový poměr k Turecku. Je kladen důraz na uzavření míru s osmanskou říší a na nutnost vypravit poselstvo k tureckému vladaři.

Tato konfederace se však již nejeví jako čistě stavovská, neboť účastníkem smlouvy na jedné straně je panovník.

Všechny výše uvedené konfederace lze označit především za obranné spolky, kterými si stavy chtěly především zachovat a upevnit svá privilegia a svobody. V tom se odlišovaly od České konfederace z roku 1619, která také zakotvovala privilegia a svobody stavů, především však deklarovala již existenci spolku zemí a představovala jakousi federaci *sui generis* s konfедераčními prvky.¹¹⁰

„Česká konfederace z roku 1619 totiž představovala předvoj politických představ stavovsko-státních, které by mohly být pozitivně-právně realizovány.“¹¹¹ I když co se týče prvků protihabsburského postoje jsou všechny výše uvedené konfederace zaměřeny stejně jako Česká konfederace z roku 1619, právě „tato se vyvinula jako stavovsko-státní alternativa k programu Habsburků, ale i jako nouzové řešení v rámci mobilizace a jako prostředek k radikalizaci povstání“¹¹².

¹¹⁰ ADAMOVIČ, K., K historii evropského..., 62

¹¹¹ BAHLCKE, J., Konföderation..., s. 283

¹¹² BAHLCKE, J., Konföderation..., s. 287

Seznam použité literatury a pramenů

- ADAMOVIÁ, K.: K otázce konfederalčních snah v českém státě na počátku 17. století. Právněhistorické studie 27, Praha 1986, s. 57-96
- ADAMOVIÁ, K.: K historii evropského federalismu. Karolinum, Praha 1997
- ADAMOVIÁ, K.: K otázce česko-rakouského a česko-uherského konfederalčního hnutí v letech 1619-1620. Právněhistorické studie 29, Praha 1989, s.79-90
- M. DAČICKÝ z HESLOVA, Paměti, vyd. A. Rezek, Praha 1878
- BAHLCKE, J.: Konföderation und Widerstand. Die politischen Beziehungen der böhmischen und mährischen Ständegemeinde vom Brunderzwist bis zum Aufstand gegen Habsburk (1608-1619). Folia Historica Bohemica 13, Praha 1990, s. 235-288
- BAHLCKE, J.: Regionalismus und Statsintegration im Widerstreit. R. Oldenbourg Verlag, Mnichov 1994
- DANGL, V., Bethlen proti Habsburkům, Slovo k historii 37, Praha 1992.
- DOCUMENTA BOHEMICA BELLUM TRICENNA ILLUSTRANTIA, Praha 1972
- GINDELY, A.: Geschichte der böhmischen Finanzen von 1526 bis 1618. H. Geyer, Vídeň 1971
- ILLINGOVÁ, E., POLIŠENSKÝ, J.: Turecká otázka a veřejné mínění předbělohorských Čech. Dějepis ve škole, 6, Praha 1958
- JENŠOVSKÝ, B.: O stavovských konfederalcích v českém povstání. In: K dějinám československým v období humanismu. Sborník J.B. Novákovi, Praha 1962, s. 495-505
- HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J.: Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. NLN, Praha 2005

- KAMENÍČEK, F.: Zemské sněmy a sjezdy moravské II. Brno 1902
- KAVKA, F.: Bílá hora a české dějiny, Praha 2003
- KRIVOŠÍK, Š.: Príspevok k dejinám stavovském konfederácie českých a uhorských stavov z r. 1620. In: Právnické štúdie, ročník VII, 1, SAV, Bratislava 1959, s.147-187
- MALÝ, K.: Změny státního zřízení v českém stavovském povstání. Folia historica Bohemica 8, Praha 1985, s. 63-88
- MACŮREK, J.: Dějiny Maďarů a Uherského státu. Řada spisů duchovědných, svazek I, Melantrich, Praha 1934
- MACŮREK, J.: Dějepisectví evropského východu. Nákladem historického klubu, Praha 1946
- MACŮREK, J.: Zápas Polska a Habsburků o přístup k černému moři na sklonku 16. stol. Praha 1931
- MACŮREK, J., REJMUŠ, M.: České země a Slovensko ve století před Bílou horou. SPN, Praha 1958
- PAVEL SKÁLA ze ZHOŘE, Historie česká, Praha 1984
- PAVEL SKÁLA ze ZHOŘE, Historie česká, díl IV, ed. K. Tieftrunk, Praha 1868
- PAVEL SKÁLA ze ZHOŘE, Historie česká, díl III, ed. K. Tieftrunk, Praha 1867
- PÁNEK, J., Turecké nebezpečí a předbělohorská česká společnost. In: Studia comeniana et historica, Časopis Muzea J.A.Komenského v Uherském Brodě pro komeniologii, historii 16. a 17. století a regionální dějepis moravsko-slezského pomezí, č. roč. XI, 1981, s. 53-72
- POLIŠENSKÝ, J.: Turecká otázka v evropské politice v 16.- 17. století. In: Osmanská moc ve střední a jihovýchodní Evropě v 16.-17. století, Sborník prací z vědeckého zasedání československo-jugoslávské historické komise v Brně 3.-5.11.1975, II svazek, Praha 1977

POLIŠENSKÝ, J., HRUBEŠ, J.: Turecké války, uherské povstání a veřejné mínění předbělohorských Čech. In: Historický časopis, VII, 1, SAV, Bratislava 1959

PRIESTEROVÁ, E.: Stručné dějiny Rakouska. Praha 1954

SLAVATA, V.: Paměti od l. 1608 do 1619. I.a II. díl, edice J. Jireček, Praha 1866 a 1868

VEBER, V. a kol., Dějiny Rakouska. Druhé vydání, Praha 2007